

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

КРЕДИТ І БАНКІВСЬКА СПРАВА

Методичні рекомендації до самостійної роботи
(для студентів спеціальності «Міжнародні економічні відносини»)

Харків – 2020

УДК 336.7(072)
К 79

Рецензенти:

О. В. Глущенко – д-р екон. наук, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

М. Л. Швайко – канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

*Затверджено до друку рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 2 від 18 грудня 2019 року)*

Кредит і банківська справа : методичні рекомендації до самостійної роботи (для студентів спеціальності «Міжнародні економічні відносини») / уклад. М. В. Шуба. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. – 60 с.

Видання містить програму навчальної дисципліни, зміст навчальної дисципліни, завдання для самостійної роботи, питання для самоконтролю, теоретичні питання для підготовки до підсумкового контролю, критерії оцінювання відповідей під час проведення підсумкового семестрового контролю тощо.

УДК 336.7(072)

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2020
© Шуба М. В., уклад., 2020
© Дончик І. М., макет обкладинки, 2020

ЗМІСТ

1. Загальні положення.....	4
2. Програма навчальної дисципліни «Кредит і банківська справа»	6
3. Зміст навчальної дисципліни «Кредит і банківська справа»	9
4. Завдання для самостійної роботи	37
5. Питання для самоконтролю	41
6. Методи контролю та критерії оцінки успішності та результатів навчання з дисципліни «Кредит і банківська справа».....	43
7. Питання для підготовки до екзамену з дисципліни «Кредит і банківська справа».....	50

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Підготовка кваліфікованих фахівців з вищою освітою, конкурентоспроможних на ринку праці, здатних до компетентної і ефективної діяльності за своєю спеціальністю на рівні європейських і світових стандартів, можлива за умови підвищення ролі самостійної роботи студентів (СРС), посилення значення роботи професорсько-викладацького складу, керівництва ВНЗ, факультетів і кафедр щодо розвитку навичок самостійної роботи студентів, стимулювання професійного зростання студентів, виховання їхньої творчої активності.

Самостійна робота студента є невід'ємною складовою освітнього процесу у вищому навчальному закладі, під час якої заплановані завдання виконуються студентом під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі. СРС є основним засобом засвоєння ним навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Метою СРС є системне і послідовне засвоєння в повному обсязі навчальної програми та формування у студентів самостійності у здобутті і поглибленні знань як риси характеру, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності майбутніх фахівців на світовому ринку праці.

Самостійна робота є одним з найважливіших компонентів освітнього процесу, що передбачає інтеграцію різних видів індивідуальної та колективної навчальної діяльності, що здійснюється як під час аудиторних та позааудиторних занять без участі викладача, так і під його безпосереднім керівництвом.

Навчальне видання «Кредит і банківська справа : методичні рекомендації до самостійної роботи (для студентів спеціальності «Міжнародні економічні відносини» освітньої програми «Міжнародні економічні відносини»))» розроблено відповідно до Положення про організацію освітнього процесу в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна (нова редакція), що затверджено рішенням Вченої ради Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна від 25.06.2018 року, протокол № 7 та введено в дію наказом ректора № 0211-1/342 від 10.07.2018 року.

Згідно із Положенням про організацію освітнього процесу в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна (пункт 4.8. Самостійна робота) самостійна робота осіб, які навчаються, є основним засобом засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час.

Самостійна робота містить: опрацювання навчального матеріалу, виконання індивідуальних завдань, науково-дослідну роботу.

Навчальний час, відведений на самостійну роботу студента денної форми навчання, регламентується навчальним планом та робочим навчальним планом. Зміст самостійної роботи визначається робочою прог-

рамою навчальної дисципліни, методичними матеріалами, завданнями та вказівками науково-педагогічного працівника.

Організація і методика самостійної роботи студентів мають бути підпорядковані певним вимогам:

1) розвитку мотиваційної установки у студентів. Умовою будь-якої цілеспрямованої діяльності є установка – готовність до певної активності, виникнення якої безпосередньо залежить від наявності в людини потреби і від об'єктивної ситуації задоволення цієї потреби. Установка відчутно впливає на характер і результати діяльності студентів, сприяє підвищенню ефективності дій, активізує мислення, пам'ять, робить сприйняття точнішим, увагу зосередженою, спрямованою на об'єкт пізнання. Тому студент повинен виробити в собі внутрішню потребу в постійній самостійній роботі;

2) систематичності і безперервності. Тривала перерва у роботі з навчальним матеріалом негативно впливає на засвоєння знань, спричиняє втрату логічного зв'язку з раніше вивченим. Несистематичність самостійної роботи унеможливорює досягнення високих результатів у навчанні. Тому студент повинен звикнути працювати над навчальним матеріалом постійно, не випускати з поля зору жодну з дисциплін, вміло поєднувати їх вивчення;

3) послідовності у роботі. Послідовність означає чітку упорядкованість, черговість етапів роботи;

4) правильному плануванню самостійної роботи, раціональному використанню часу. Чіткий план допоможе раціонально структурувати самостійну роботу, зосередитися на найсуттєвіших питаннях;

5) керівництву з боку викладачів. Основними формами керівництва самостійною роботою студентів є визначення програмних вимог до вивчення навчальних дисциплін; орієнтування студентів у переліку літератури; проведення групових та індивідуальних консультацій; підготовка навчально-методичної літератури, рекомендацій, пам'яток тощо.

Самостійна робота осіб, які навчаються, забезпечується системою навчально-методичного забезпечення, передбаченою робочою програмою навчальної дисципліни, зокрема числі методичними рекомендаціями з організації самостійної роботи.

2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «КРЕДИТ І БАНКІВСЬКА СПРАВА»

Програма вивчення вибіркової дисципліни «Кредит і банківська справа» складена відповідно до освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 29 «Міжнародні відносини» спеціальності «Міжнародні економічні відносини» освітньої програми «Міжнародні економічні відносини».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є процеси функціонування кредитних відносин та розвиток банківських систем.

Міждисциплінарні зв'язки: з метою засвоєння навчального матеріалу курсу студентам необхідні теоретичні знання і практичні навички з мікроекономіки, макроекономіки, основ економічної теорії, обліку і аналізу зовнішньоекономічної діяльності.

Метою викладання навчальної дисципліни «Кредит і банківська справа» є формування системи теоретичних знань та практичних навичок студентів у сфері кредитних взаємовідносин, що виникають між кредитором і позичальником, отримання знань щодо ухвалення рішень про надання та залучення кредитів, а також про організацію діяльності комерційних банків і особливості національних банківських систем.

Основні завдання дисципліни спрямовані на формування таких загальних (ЗК) та фахових (ФК) компетентностей:

- ЗК3. Здатність навчатися та бути сучасно навченим;
- ЗК4. Здатність продукувати нові ідеї, системно мислити, проявляти креативність, гнучкість, уміння управляти часом;
- ЗК5. Здатність до усної та письмової загальної комунікації державною та іноземними мовами;
- ЗК7. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, пошуку, оброблення та оцінювання інформації, процесів та явищ з різних джерел з метою виявлення проблем, формулювання висновків (рекомендацій), вироблення рішень на основі логічних аргументів, забезпечення якості виконуваних робіт з урахуванням національних та міжнародних вимог, адаптації та дії в новій ситуації;
- ЗК8. Здатність проводити дослідження економічних явищ та процесів у міжнародній сфері з урахуванням причинно-наслідкових та просторово-часових зв'язків;
- ЗК10. Здатність мотивувати та розробляти ефективну систему організації праці, здійснювати дослідження в групі під керівництвом лідера з урахуванням вимог та особливостей сьогодення в умовах обмеженості часу;

- ЗК11. Здатність брати участь у розробці проектів, мотивувати людей та рухатися до спільної мети, діяти соціально відповідально і свідомо;
- ЗК12. Вміння використовувати набуті знання, розуміти предметну область та професію на практиці, бути відкритим до застосування знань з урахуванням конкретних ситуацій;
- ФК7. Здатність застосовувати базові знання, аналізувати теорії та механізми реалізації міжнародних валютно-фінансових і кредитних відносин;
- ФК11. Здатність застосовувати базові знання у сфері міжнародних економічних відносин з використанням нормативно-розпорядчих документів, довідкових матеріалів;
- ФК12. Знання теоретичних основ та практичних навичок оцінювання й аналізу безпекової компоненти міжнародних економічних відносин;
- ФК13. Здатність спілкуватися на професійному та соціальному рівнях з використанням фахової термінології, включаючи усну і письмову комунікацію державною та іноземними мовами;
- ФК15. Здатність постійно підвищувати теоретичний рівень знань, генерувати й ефективно використовувати їх в практичній діяльності.

Студенти повинні досягти таких **програмних результатів навчання:**

- ПРН1. Усвідомлювати необхідність навчання впродовж усього життя, дотримуватися принципів безперервного розвитку та постійного самовдосконалення; прагнути професійного зростання, проявляти толерантність та готовність до інноваційних змін;
- ПРН2. Мислити креативно та критично, мати навички тайм-менеджменту, критично оцінювати наслідки продуктованих ідей;
- ПРН3. Демонструвати навички письмової та усної комунікації державною та іноземними мовами, фахово використовувати економічну термінологію;
- ПРН5. Демонструвати абстрактне мислення, застосовувати методології дослідження; виявляти, окреслювати та формалізувати проблеми; систематизувати й упорядковувати отриману інформацію; оцінювати та пояснювати вплив ендогенних і екзогенних факторів на процеси та явища у світовому господарстві; формулювати висновки і розробляти рекомендації з метою адаптації до нової ситуації з урахуванням особливостей національного і міжнародного середовища;
- ПРН6. Досліджувати економічні явища та процеси у міжнародній сфері на основі розуміння категорій, законів; виділяючи й узагальнюючи тенденції, закономірності функціонування та розвитку світового господарства з урахуванням причинно-наслідкових та просторово-часових зв'язків;
- ПРН7. Володіти навичками самоаналізу (самоконтролю), бути критичним і самокритичним, розуміти детермінанти впливу на спіл-

кування з представниками інших бізнес-культур та професійних груп різного рівня (з фахівцями з інших галузей знань/видів діяльності) на засадах цінування різноманітності, мультикультурності та поваги до них;

- ПРН8. Планувати, організовувати, мотивувати, оцінювати та підвищувати результативність колективної праці, здійснювати дослідження в групі під керівництвом лідера, з урахуванням вимог та особливостей сьогодення в умовах обмеженості часу;

- ПРН9. Розробляти та реалізовувати міжнародні проекти, працювати в проектних групах, мотивувати людей і рухатися до спільної мети, діяти соціально-відповідально та свідомо;

- ПРН10. Застосовувати набуті знання, розуміти предметну область та професію на практиці, бути відкритим до застосування знань з урахуванням конкретних ситуацій;

- ПРН11. Демонструвати знання та навички з ведення ділового протоколу та ділового етикету у сфері міжнародних економічних відносин, враховуючи особливості міжкультурного спілкування на професійному та соціальному рівнях, включаючи усну та письмову комунікацію державною та іноземними мовами;

- ПРН12. Визначати функціональні особливості, характер, рівень та ступінь взаємозв'язків між суб'єктами міжнародних економічних відносин різного рівня та налагоджувати комунікації між ними;

- ПРН13. Визначати причини, типи та характер міжнародних конфліктів і суперечок, обґрунтовувати і застосовувати економічні, юридичні та дипломатичні методи і засоби їх вирішення на міжнародному рівні, відстоюючи національні інтереси України;

- ПРН16. Розуміти та застосовувати базові знання основних нормативно-правових актів і довідкових матеріалів, чинних стандартів і технічних умов, інструкцій та інших нормативнорозпорядчих документів у сфері міжнародних економічних відносин;

- ПРН19. Розуміти, виділяти й описувати нові явища, процеси й тенденції глобального розвитку; визначати механізми й інструменти реалізації економічної політики та світових інтеграційних / дезінтеграційних процесів;

- ПРН25. Усвідомлювати необхідність навчання впродовж життя для здобування знань, з метою підтримки професійної компетентності на високому рівні.

3. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «КРЕДИТ І БАНКІВСЬКА СПРАВА»

РОЗДІЛ 1

КРЕДИТНА СИСТЕМА ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ

Тема 1. Кредитна система

Кредитна система з функціональної та інституціональної точок зору. Структура та елементи сучасної кредитної системи. Механізм державного регулювання кредитної системи. Функції державних банків.

Необхідно розглянути сутність кредитної системи. Складні і багатоманітні кредитні відносини реалізуються в кредитній системі. Науковою думкою напрацьовано два визначення категорії «кредитна система»: 1) як сукупність кредитних відносин, їх форм і методів реалізації та інститутів, за допомогою яких ці відносини функціонують; 2) як сукупність банків, спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів, що здійснюють мобілізацію грошових ресурсів і надають їх у позику.

Друге визначення не дає повного уявлення про економічний зміст відносин, що реалізуються у банківській і парабанківській системах, не розкриває зміст мотивів об'єднання установ у парабанківську систему. І нарешті, не всі парабанківські установи здійснюють позикові операції. Водночас в першому визначенні кредитна система подана як сукупність специфічних економічних відносин, яким властиві свої форми і методи кредитування, що реалізуються в спеціальних установах.

Необхідність кредитної системи викликана такими об'єктивними потребами, як:

а) організація кредитних відносин через кредитні установи, що акумулюють тимчасово вільні кошти і надають їх у позику для розвитку виробництва і розширення торгівлі;

б) управління та врівноваження відповідних грошових потоків, що створює особливу форму підприємницької діяльності;

в) технічна організація руху грошових коштів у економіці; її здійснюють інститути кредитної системи як посередники у забезпеченні руху коштів між різними суб'єктами ринку.

Процес розвитку кредитних відносин від найпростіших форм безпосереднього руху коштів від кредиторів до позичальників і навпаки

привів до появи посередників, що стали акумулювати тимчасово вільні кошти і надавати їх у позику у формі банківського кредиту. Наступний розвиток кредиту привів до появи та розвитку спеціалізованих фінансових посередників, які обслуговують ті сегменти грошового ринку, що не зайняті банками. Завершив процес формування кредитної системи історичний період створення єдиного органу регулювання кредитної системи – центрального (національного) банку, що став виконувати функції управління процесами організації кредитно-розрахункового й фінансового обслуговування господарства тощо.

Сучасна система організації накопичення і розподілу тимчасово вільних коштів викликала появу чисельних інститутів кредитної системи, що за специфікою їх діяльності можна об'єднати у три великі групи:

- 1) центральні (національні) банки;
- 2) комерційні банки, що залежно від особливостей кредитних відносин бувають універсального типу і спеціалізовані (інвестиційні, інноваційні, ощадні, клірингові, іпотечні);
- 3) спеціалізовані кредитно-фінансові установи (парабанки): лізингові і факторингові компанії, брокерські і дилерські фірми, страхові компанії, пенсійні фонди, фінансові компанії, поштово-ощадні установи.

Загалом, кредитна система складається з двох ланок – банківської та парабанківської.

Основною ланкою кредитної системи є банки. Банк – це особлива установа, що акумулює тимчасово вільні кошти, надає їх у кредит, здійснює розрахунки та інші фінансові операції й послуги. В сукупності вони становлять банківську систему. Спеціалізовані кредитно-фінансові інститути зазвичай зосереджують свою діяльність на невеликих сегментах ринку фінансових послуг, пропонуючи відносно вузький спектр операцій певним клієнтам.

Загалом кредитну систему можна розглядати у двох аспектах: широкому і вузькому. В широкому розумінні кредитну систему тлумачать як всю сукупність відповідних інститутів, механізмів, форм і методів кредитування, а також фінансових і комерційних установ, що обслуговують реалізацію кредитних відносин. У вузькому розумінні термін «кредитна система» ототожнюється з поняттям «банківська система». Так тлумачилась кредитна система, наприклад, в колишній радянській економіці, де отримати позичку можна було лише у банку.

За рівнем розвитку того чи іншого сектора кредитні системи різних країн суттєво відрізняються. Але спільною є потреба у підвищенні ефективності функціонування кредитної системи в ринковій економіці. Вона передбачає впровадження ієрархічної побудови її інститутів на двох рівнях: перший – центральний (національний) банк країни; другий – комерційні банки і спеціалізовані кредитно-фінансові інститути. Це

дозволяє забезпечити чітку організацію взаємодії різних ланок кредитної системи, регулювання їх діяльності для повного задоволення потреб економіки країни тощо.

Водночас в деяких країнах світу склалися потужні трирівневі кредитні системи, що містять:

а) центральний банк;

б) мережу комерційних банків, що виконують функцію залучення грошових коштів фізичних і юридичних осіб і розміщення їх від імені банків на умовах зворотності, платності і строковості;

в) структури небанківських кредитних організацій, що виконують дозволені законодавством окремі кредитно-розрахункові операції. До розбудови такої кредитної системи взялася й Україна.

Звичайно, можлива й однорівнева кредитна система. Саме такою вона була на початкових стадіях розвитку кредиту, коли ще не було центрального банку, а в адміністративно-командній системі один державний банк виконував усі функції кредитної системи. Після її краху країни, що утворилися як незалежні держави, розпочали розвиток багатоманітних кредитних відносин і системи інститутів їх функціонування на основі дворівневої кредитної системи.

Важливим складовим елементом кредитної системи є її інфраструктура. Інфраструктура кредитної системи – це комплекс нормативно-правового забезпечення, система захисту інтересів вкладників і кредитних установ, інформаційне забезпечення, наявність розрахункової мережі, інкасаторського обслуговування і охорони кредитних закладів, системи підготовки кадрів і підвищення їх кваліфікації тощо.

Даючи визначення категорії «кредитна система», важливо звернути увагу на її нетотожність з категорією «банківська система». Структура кредитної системи охоплює банківську систему, небанківські кредитно-фінансові установи, інвестиційні компанії, інвестиційні фонди. До її структури входять також страхові компанії, пенсійні фонди, кредитні спілки, ломбарди, лізингові і факторингові компанії та інші складові елементи. Їх загальною ознакою є участь в акумулюванні та перерозподілі капіталу на постійних засадах.

Кредитна система виконує такі основні функції:

- 1) функцію перерозподілу грошово-фінансових ресурсів;
- 2) функцію утворення додаткової купівельної спроможності;
- 3) функцію капіталізації вільних грошових коштів;
- 4) функцію зростання ефективності грошового обігу;
- 5) функцію макроекономічного регулювання господарських процесів.

Перерозподільчу функцію кредит виконує тоді, коли задовольняє потреби у грошових ресурсах одних юридичних та фізичних осіб за рахунок тимчасово вільних ресурсів інших. У цій функції забезпечується значно

більша доступність кредиту порівняно з іншими джерелами, скажімо, з бюджетними ресурсами; задовольняються потреби в додаткових коштах; перерозподіляються не тільки грошові, а й матеріальні ресурси.

Функція утворення додаткової купівельної спроможності полягає в тому, що кредит підвищує купівельну спроможність позичальника і цим сприяє посиленню його економічного потенціалу.

Функція капіталізації вільних грошових коштів проявляється тоді, коли відбувається накопичення позичкового капіталу за рахунок тимчасово вільних коштів та фізичних осіб.

Функцію зростання ефективності грошового обігу кредит виконує тоді, коли в результаті взаємного зарахування платежів, прискорення обігу грошей та утворення різноманітних форм банківських (кредитних) грошей скорочуються потреби безпосереднього обігу банкнот, і зростає ефективність грошового обігу. Кредитні гроші – це знаки вартості, що виникають і функціонують в обігу на основі кредиту. Представниками кредитних грошей є вексель, банкнота, чек та інші платіжно-розрахункові документи, пов'язані з оформленням і здійсненням кредитних операцій.

Функція макроекономічного регулювання господарських процесів проявляється в тому, що за допомогою кредиту здійснюється антициклічне регулювання ринкової економіки, зовнішньої торгівлі, платіжного балансу, антиінфляційної політики.

Кредитування здійснюється на основі певних принципів. Серед них найважливішими є:

- 1) взаємна довіра, добровільність та рівноправність учасників кредитного договору;
- 2) повага прав і обов'язків сторін;
- 3) взаємовигода та економічна доцільність кредиту;
- 4) строковість, поверненість, платність кредиту;
- 5) матеріальна забезпеченість кредиту;
- 6) економічність, тобто досягнення найбільшої ефективності використання позики за найменших кредитних вкладень;
- 7) диференційований підхід до кредитування позичальників.

У практичній організації кредитних відносин розрізняють комерційний, банківський, споживчий, державний, міжнародний кредити.

Комерційний кредит надається одним підприємством (юридичною чи фізичною особою) іншому у вигляді постачань товарів з відстрочкою платежу. Комерційний кредит утворює основу кредитної системи. Він обслуговується вексельними білетами, обіг яких опосередковується банками і регулюється чинним законодавством. Основним його призначенням є прискорення руху товарів від виробника до споживача.

Банківський кредит надається банками та спеціалізованими кредитно-фінансовими установами юридичним та фізичним особам у вигляді

грошових позик. Надані банками позики поділяються на короткострокові, середньострокові та довгострокові. Банківські позики можуть бути попередньо забезпечені матеріальними цінностями і незабезпечені. Особливо широко застосовуються забезпечені позики під заставу.

Споживчий кредит надається підприємствами торгівлі та сервісних послуг у вигляді товарів і послуг, що продаються в розстрочку. Його об'єктом є зазвичай товари тривалого користування, а також окремі види послуг. Споживчий кредит реалізується через використання різноманітних форм комерційного та банківського кредиту.

У разі державного кредиту кредитором або позичальником є держава. Об'єктом державного кредиту є зазвичай позичковий капітал, що реалізується через розміщення на відкритому ринку державних цінних паперів. Крім того, державний кредит може здійснюватися через надання грошових позик окремим підприємствам.

Міжнародний кредит (МК) – це відносини між суб'єктами світового господарства з приводу надання, використання і повернення позики. Суб'єктами МК можуть бути держава; групи держав; фірми (відокремлені господарські одиниці, зареєстровані в країнах місцезнаходження); банки; страхові компанії; транснаціональні компанії; міжнародні організації (економічні, валютно-фінансові); державні установи (міністерства, відомства).

Центральний банк як головний орган державного регулювання економіки в межах своїх повноважень здійснює комплекс заходів, спрямованих на досягнення цілей монетарної політики, що зазвичай єдині у переважній більшості країн: забезпечення високого рівня зайнятості робочої сили; стабілізація цін і, відповідно, вартості грошей; постійне економічне зростання; врівноважений платіжний баланс та підтримання стабільності валютного курсу.

Основним об'єктом грошово-кредитного регулювання з боку центрального банку є сукупна грошова маса, від обсягу якої залежить динаміка основних показників розвитку економіки.

Усі функції центрального банку перебувають у тісному взаємозв'язку між собою. Так, кредитування держави й комерційних банків дозволяє досягнути окремих цілей грошово-кредитної політики.

Залежно від стану господарської кон'юнктури центральним банком можуть реалізовуватись два основні типи грошово-кредитної політики, що мають протилежний вплив на динаміку грошової маси. Перший тип являє собою рестрикційну грошово-кредитну політику (політику «дорогих грошей»), спрямовану на обмеження обсягу кредитних операцій, підвищення рівня процентних ставок і гальмування темпів зростання грошової маси в обігу. Така політика застосовується з метою боротьби з інфляцією та для стабілізації грошової системи. Другим типом регулювання є

експансіоністська грошово-кредитна політика (політика «дешевих грошей»), що супроводжується розширенням обсягів кредитних операцій, зниженням рівня процентних ставок і загальним зростанням грошової маси. Політика грошової експансії застосовується з метою подолання спаду виробництва та пожвавлення ділової активності шляхом стимулювання інвестиційних процесів та збільшення платоспроможного попиту на товари і послуги.

Механізм реалізації грошово-кредитної політики центрального банку передбачає насамперед вплив на кредитну діяльність комерційних банків. Усі методи такого впливу поділяються на загальні та селективні (вибіркові). Загальні методи забезпечують вплив центрального банку на кредитний ринок в цілому, а селективні дозволяють регулювати окремі види кредитної діяльності комерційних банків.

До загальних методів реалізації грошово-кредитної політики належать: політика облікової ставки; операції на відкритому ринку; зміна норм обов'язкових резервів.

Тема 2. Парабанківська система як елемент кредитної системи

Фінансово-кредитні установи парабанківської системи. Парабанківська система України.

Необхідно розглянути сутність та функції парабанківської системи. Парабанківська система – це система, елементами якої є сукупність різноманітних видів небанківських фінансово-кредитних інститутів у їх взаємозв'язку та взаємозалежності, що існує в тій чи іншій країні в певний історичний проміжок часу, та функціонує в межах єдиного фінансового механізму. Парабанківська система переважно функціонує у вузьких секторах ринку, де вимагаються спеціальні знання та технічні засоби і прийоми, особливо в таких сферах, як: залучення дрібних заощаджень домогосподарств; фінансування інноваційної діяльності; страхування; мікрокредитування; забезпечення соціальних гарантій; довгострокове інвестування капіталу; розміщення цінних паперів промислових підприємств.

Парабанківські (небанківські) фінансово-кредитні установи відрізняються від банківських наявністю вузької спеціалізації запропонованих послуг. Крім того, основною сферою банківської діяльності є виконання трьох базових операцій – депозитних, кредитних та розрахункових. У сукупності їх можуть здійснювати лише банківські установи. Ті ж фінансові посередники, для яких такі операції не є базовими, належать до парабанківських.

До складу парабанківської системи входять спеціалізовані кредитно-фінансові інститути (СКФІ) та поштово-ощадні установи.

Діяльність СКФІ полягає в обслуговуванні певних типів клієнтів (часто на пільгових умовах) або поширюється на такі сфери кредитування, що є ризикованими для комерційних банків (сільське господарство, будівництво, дрібне підприємництво).

Поштово-ощадні установи зі свого боку займаються мобілізацією дрібних заощаджень громадян через поштові відділення та кредитуванням на цій основі інших фінансово-кредитних установ та держави.

Основними видами парабанківських фінансово-кредитних установ є:

- інвестиційні компанії та фонди;
- лізингові компанії;
- факторингові компанії;
- брокерські та дилерські фірми;
- страхові компанії;
- пенсійні фонди;
- фінансові компанії;
- ломбарди;
- кредитні товариства;
- трастові компанії тощо.

В Україні банківська система вже сформована та досить ефективно функціонує. Вона представлена різними типами банків та має відносно повноцінне нормативно-правове забезпечення. Натомість, парабанківська система перебуває лише на етапі формування та повинна подолати високий бар'єр недовіри з боку економічних суб'єктів. У цілому парабанківську систему формують спеціалізовані кредитно-фінансові інститути.

РОЗДІЛ 2

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ З ЮРИДИЧНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ТОЧОК ЗОРУ. ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ БАНКІВСЬКИХ СИСТЕМ

Тема 3. Організація діяльності комерційних банків

Сутність комерційних банків, їх функції та види. Організаційно-управлінська структура банківських установ. Порядок створення, реєстрації та ліцензування банківських установ в Україні.

Необхідно визначити сутність, функції та види комерційних банків. Банк – юридична особа, що на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків.

Світова практика виробила дві моделі побудови комерційних банків: модель сегментування, коли банківська діяльність обмежена певним видом операцій чи сектором грошового ринку; модель універсальності, коли будь-які обмеження щодо діяльності банків на грошовому ринку скасовуються.

У ринковій економіці функціонують різні види банків, що класифікуються за певними ознаками:

- 1) за формою власності: державні; акціонерні; кооперативні;
- 2) за масштабами операцій: роздрібні (акумулюють кошти численних клієнтів, невеликі за обсягом; при цьому потрібна розвинена інфраструктура); оптові (обслуговують незначну кількість великих клієнтів, а необхідні ресурси залучають на фінансовому ринку);
- 3) за територіальним охопленням: міжнародні; регіональні; банки, що ведуть діяльність у національному масштабі (колишні спеціалізовані банки);
- 4) за колом виконуваних операцій: спеціалізовані та універсальні.

Основними функціями банків є: перетворення тимчасово вільних фінансових коштів на капітал; посередництво в кредиті; посередництво в платежах; створення кредитних засобів обігу.

Для ефективної роботи комерційного банку важлива його оптимальна організаційна структура.

Внутрішня організаційна структура комерційного банку формується за усталеними принципами, основними з яких є такі:

- а) структура банку підпорядковується стратегії розвитку банку;
- б) в банку передбачається унормоване розмежування функціональної компетенції підрозділів;
- в) структура банку визначається з урахуванням можливостей розвитку мережі банку та перспектив його діяльності на певних сегментах фінансового ринку;
- г) структура банку зумовлює наявність системи кваліфікаційних вимог до банківських працівників, які повинні відповідати рівню тих завдань, що на них покладаються.

У практиці банківської діяльності існують два підходи побудови організаційної структури банку: функціональна і за видами надання тих чи інших банківських послуг. Більшість сучасних банків застосовують змішані організаційні структури, поєднуючи обидва підходи.

У разі функціональної організації структури банку діє принцип універсальності. Банк виконує широкий спектр операцій, в ньому створюються підрозділи, що виконують спеціалізовані функції: кредитування, інвестування, розрахунково-касові операції та облік, трастові операції, міжнародні розрахунки тощо. Кожний підрозділ має чітко визначені завдання і обов'язки. Для цієї структури банку характерна

ієрархічність рівнів управління, за якої кожний нижчий рівень контролюється вищим і підпорядковується йому.

У разі організаційної структури банку, побудованій на принципі надання клієнтам різноманітних банківських послуг, функції управління для здійснення відповідних операцій передаються певним керівникам, які є спеціалістами у цій сфері банківської діяльності. У таких банках створюються підрозділи для надання комерційних, споживчих, сільськогосподарських кредитів, позик під нерухомість тощо. Така структура дає змогу поліпшити координацію роботи всіх підрозділів банку і з урахуванням конкуренції розробити нові види банківських послуг, вдосконалювати технології для більш повного задоволення потреб клієнтів.

Зважаючи на те, що вибір організаційної структури банку залежить від його стратегічних цілей і необхідності ефективного вирішення важливих завдань спеціалізації і концентрації, в практиці дедалі частіше застосовується змішаний підхід до побудови організаційної структури банку.

В організаційній структурі банку реалізуються його завдання, що безпосередньо пов'язані з виконанням поставлених перед банком цілей. Наприклад: кредитування, інвестування, трастові та розрахунково-касові операції, міжнародні розрахунки, а також депозитні та валютні операції. Кількість департаментів банку залежить від його розміру і характеру діяльності, обсягів та складності банківських операцій і різноманітності наданих клієнтам послуг.

Організаційна й управлінська структура комерційного банку регламентується його статутом. У ст. 16 Закону України «Про банки і банківську діяльність» про статут банку зазначено, що в статуті мають міститися такі відомості: найменування банку; його місцезнаходження; організаційно-правова форма; види діяльності, що має намір здійснювати банк; розмір та порядок формування статутного капіталу банку; види акцій банку та їхня номінальна вартість; форми випуску та кількість акцій, що купуються акціонерами; структура управління банком, органи управління, їх компетенція та порядок ухвалення рішень; порядок реорганізації та ліквідації банку; порядок внесення змін та доповнень до статуту банку; розмір та порядок утворення резервів та інших загальних фондів банку; порядок розподілу прибутків та відшкодування збитків; положення про аудиторську перевірку банку; положення про органи внутрішнього аудиту банку.

Порядок створення, реєстрації та ліцензування банківських установ в Україні. Комерційні банки в Україні створюються на акціонерних та пайових засадах з дозволу Національного банку України згідно із Положенням про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень.

Тема 4. Діяльність комерційних банків

Пасивні операції комерційних банків. Активні операції комерційних банків. Міжнародна діяльність комерційних банків. Державне та міждержавне регулювання діяльності комерційних банків.

Пасивні операції є основою для активних банківських операцій, тому доцільно розпочати саме з них. Усі комерційні банки незалежно від форми власності, обсягу капіталу та спеціалізації виконують операції із залучення тимчасово вільних грошових коштів до депозитів (депозитних операцій); операції, пов'язані із розрахунково-касовим обслуговуванням клієнтури (розрахункові та касові операції) й операції з кредитного обслуговування клієнтів (кредитні операції). Звичайно, коло операцій, що їх виконують банки, значно ширше, але саме ці операції є обов'язковими і належать до суто банківських операцій. Згідно зі ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» здійснювати їх у сукупності мають право тільки юридичні особи, що мають банківську ліцензію. Саме тому їх називають базовими операціями комерційних банків.

Банківські операції відображаються окремими статтями в балансі комерційного банку. Залежно від того, в якій частині балансу вони обліковуються, їх поділяють на пасивні й активні.

Пасивні операції – це операції з мобілізації ресурсів комерційного банку. За видом банківських ресурсів розрізняють пасивні операції з формування власних, залучених (депозитних) та позичених (не депозитних) ресурсів.

Операції з формування власних ресурсів охоплюють:

- операції з формування статутного капіталу банку;
- операції з формування резервного фонду банку;
- операції з формування страхових фондів банку;
- операції з формування інших фондів банку спеціального призначення, що створюються за рахунок прибутку банку і використовуються відповідно до рішення, ухваленого вищою управлінською ланкою комерційного банку;
- операції, пов'язані з формуванням і розподілом банківського прибутку.

Активні операції – це операції, спрямовані на розміщення та використання наявних у банку власних та залучених ресурсів з метою отримання прибутку у разі раціонального розподілу ризиків за окремими видами операцій та підтримання необхідного рівня ліквідності. Активні операції поділяють на кредитні, обліково-кредитні та інвестиційні. Між ними існує тісний взаємозв'язок. Ці операції є найбільш дохідними та водночас найбільш ризиковими. Тому банки зобов'язані підтримувати оптимальну структуру своїх активів і залежно від економічної ситуації

змінювати її або на користь кредитів, або на користь інвестицій. На сьогоднішній день в Україні в структурі активних операцій банків переважають кредитні операції.

Отже, до активних операцій банків належать:

- операції з вкладення банківських ресурсів у грошові кошти в готівковій і безготівковій формах з метою підтримання ліквідності банку;
- розрахункові операції, пов'язані з платежами клієнтів;
- касові операції з приймання і видавання готівки;
- кредитні операції, пов'язані з наданням кредитів різних форм юридичним, фізичним особам, банкам;
- інвестиційні операції і вкладення банківських ресурсів у цінні папери (акції, державні та корпоративні облігації) на тривалий строк;
- фондові операції з купівлі-продажу цінних паперів;
- валютні операції з купівлі-продажу іноземної валюти на внутрішньому та міжнародному валютних ринках;
- депозитні операції з розміщення тимчасово вільних ресурсів банку в депозити в НБУ та в інших комерційних банках;
- операції з купівлі-продажу банківських металів на внутрішньому і міжнародному валютних ринках;
- операції з придбання основних засобів, матеріальних та нематеріальних активів.

Міжнародна діяльність комерційних банків пов'язана зі створенням транснаціональних банків. Транснаціональні банки (ТНБ) являють собою різновид транснаціональних корпорацій, що функціонують у банківській сфері. ТНБ виступають як кредитні організації, що мають залежні відділення за кордоном. Отже, ТНБ на рівні з ТНК є суб'єктами світової економіки, що здійснюють діяльність і експансію через свої іноземні відділення. Банки переносять за кордон не тільки частину своїх операцій, а й капітал, тому зарубіжна банківська мережа стає джерелом додаткового прибутку. ТНБ володіють такими характеристиками:

- вони є фінансовими посередниками на міжнародних ринках, проте проводять більш широкий, порівняно з національними банками, спектр міжнародних операцій. Виступаючи лідерами банківської справи у світі, ТНБ володіють сучасними технологіями, надають інноваційні банківські продукти і мають можливість задовольнити будь-які потреби своїх клієнтів як за різноманітністю банківських послуг і географії їх подання, так і за обсягом операцій;
- материнські компанії ТНБ є зазвичай великими за розміром активів кредитними організаціями: якщо вони і не найбільші банки світу, то є

лідерами на національному ринку банківських послуг. Отже, ТНБ стають ключовими гравцями не тільки на національному, але і на міжнародних ринках;

– важливою характеристикою транснаціональних банків є також наявність зарубіжних відділень, що проводять банківські операції в інтересах засновників та країни походження капіталу, а не країни перебування. Це нерідко викликає побоювання з боку національних кредитних організацій, з метою захисту яких місцеві регулюючі органи виробляють різні обмеження проникнення іноземного капіталу. Ці обмеження зазвичай виражаються у встановленні ліміту на участь відділень ТНБ в банківській системі, обмеження кількості іноземних осіб, зайнятих у банку, а також заборону використання деяких правових форм надання банківських послуг (наприклад, установа філій) тощо.

Комерційна наявність ТНБ забезпечується за рахунок залежних організацій, що мають кілька організаційно-правових форм.

Найбільш простою формою зарубіжного відділення є представництво. Зазвичай саме з представництва банки починають розвідку зарубіжного ринку. Представництво не є операційним відділенням банку і проводить переважно консультативні послуги, а також розглядає доцільність розвитку бізнесу в країні перебування.

Іншою організаційною формою залежного утворення є філія. Вона не є самостійною юридичною особою, тому відповідальність за її діяльність несе батьківська компанія. Зручність цієї форми для материнського банку полягає в можливості повного контролю над організацією. Філія зі свого боку спирається на його фінансові ресурси, ділові зв'язки та репутацію у світі бізнесу і може здійснювати всі банківські операції. Філія, як і представництво, є нерезидентом і не підпадає під дію місцевого законодавства. Відповідно, всі передбачені нормативні вимоги (наприклад, щодо достатності капіталу) філія дотримується згідно із законодавством країни походження капіталу. Отже, на неї поширюється обмежений контроль з боку місцевих регулятивних органів.

Іншою формою експансії ТНБ виступають дочірні організації. Дочірній банк є юридично самостійним, і материнська компанія не зобов'язана відповідати за боргами своїх дочірніх організацій. Їх створення регулюється законодавством країни перебування капіталу, і в цьому зв'язку режим їх функціонування є аналогічний режиму місцевих банків.

Дочірні банки можуть створюватися з нуля (так звані Greenfield investments), а також шляхом придбання вже існуючих кредитних організацій, причому частка пакета акцій може коливатися від міноритарного до мажоритарного. Вибір методу проникнення дочірніх банків на

закордонні ринки залежить як від стратегії самої кредитної організації, так і від специфіки країни перебування.

Регулювання банківської діяльності – це створення системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства. У широкому розумінні регулювання банківської діяльності – це створення відповідної правової бази: по-перше, розроблення та ухвалення законів, що регламентують діяльність банків; по-друге, це ухвалення відповідними установами, уповноваженими державою, положень, що регламентують діяльність банків у вигляді нормативних актів, інструкцій, директив. Положення базуються на чинному законодавстві, конкретизують та роз'яснюють основні пункти законів та визначають межі поведінки банків, що сприяють надійному та ефективному функціонуванню банківської системи.

Регулювання банківської системи країни покладено на центральний банк, який є в більшості випадків державним органом і відповідає за монетарну (грошово-кредитну) та валютну політику держави або спільноти держав (Європейський центральний банк). Існує таке поняття, як безвиїзний нагляд – це дистанційний моніторинг діяльності окремих банків і банківської системи в цілому, а також застосування наглядовими органами певних заходів з метою реагування на проблеми і недоліки, виявлені в діяльності банків. У більшості країн безвиїзний нагляд ґрунтується на аналізі звітності (балансовий звіт, звіт про прибутки/збитки та інші супутні форми), що подається органам банківського нагляду на регулярній основі і дає їм можливість постійно поновлювати інформацію про фінансовий стан банків, зокрема про їхню капітальну позицію, ліквідну позицію, рентабельність, а також певною мірою і про якість активів.

Отже, банківське регулювання являє собою систему специфічних правил поведінки нормативного характеру. Ці правила формуються:

- державними органами (наприклад, парламентом у вигляді законів);
- іншими владними структурами (наприклад, центральним банком);
- недержавними саморегулюючими організаціями (наприклад, Асоціацією банків у вигляді Кодексу банківської практики), що мають на меті обмеження банківської активності і здебільшого банківських операцій.

Можна виділити наступні основні напрями державного регулювання банківської системи і банківської діяльності:

- а) законотворчість, в процесі якої державні органи законодавчої влади встановлюють правові норми, що регулюють організацію банківської системи і механізм її функціонування, статус, функції і повноваження національного банку, порядок створення, реєстрації і ліцензування

кредитних організацій, порядок здійснення банківської діяльності, а також порядок здійснення банківського регулювання, нагляду і контролю;

б) підзаконна нормотворчість уповноважених федеральних державних органів, що розвивають і доповнюють федеральне банківське законодавство;

в) реєстрацію і ліцензування діяльності конкретних банківських установ, філій і представництв іноземних банків, оформлення дозволів на використання іноземного капіталу при створенні банківських установ у державі, узгодження угод з частками (акціями) кредитних організацій;

г) грошову емісію, банківське регулювання включно із інструментами і методами грошово-кредитної політики, встановлення обов'язкових економічних нормативів;

д) здійснення державного контролю і нагляду за банківською системою і банківською діяльністю (контрольна діяльність наглядових органів);

е) ухвалення судами судових рішень з питань банківської діяльності, банкрутства, ліквідації банківських установ, призначення арбітражних керуючих тощо.

Характерною рисою розвитку системи банківського регулювання на межі століть є посилення вимог до банків щодо забезпечення прозорості (транспарентності) їхньої діяльності, що пов'язано значною мірою з проблемою відмивання грошей та фінансування тероризму. Із середини 1980-х років міжнародна спільнота повела активну боротьбу з відмиванням (легалізацією) доходів, здобутих злочинним шляхом. Згідно із рекомендаціями FATF – незалежної міжнародної організації, створеної 1989 р. спеціально з метою розроблення і вдосконалення методів боротьби з відмиванням грошей – однією з передумов ефективної боротьби з відмиванням грошей є створення в кожній країні незалежного державного органу фінансового моніторингу. Основні завдання цього органу полягають у збиранні та аналізі інформації про значні й/або сумнівні фінансові операції, і за достатніх підстав про отриману інформацію необхідно повідомити правоохоронні органи. Рекомендації FATF передбачають також, що регулятивно-наглядові органи повинні забезпечувати застосування у банках програм захисту від відмивання грошей, від фінансування тероризму та здійснювати нагляд за дотриманням вимог цих програм.

В останні десятиріччя у світовій банківській практиці спостерігається тенденція до поступової уніфікації регулятивних вимог до банків. Певною мірою ця тенденція пов'язана з діяльністю Міжнародного комітету з банківського регулювання та нагляду, що називається Базельським (за місцем його базування у Швейцарії у м. Базелі при Банку міжнародних розрахунків).

Базельський Комітет з питань банківського нагляду (англ. Basel Committee on Banking Supervision) при Банку міжнародних розрахунків (Committee on Banking Supervision of the Bank for International Settlements) засновано в м. Базель 1974 р. центральними банками та органами нагляду держав G10. Нині до держав – членів Комітету належать: Австралія, Аргентина, Бельгія, Бразилія, Великобританія, Гонконг, Індія, Індонезія, Італія, Іспанія, Канада, КНР, Південна Корея, Люксембург, Мексика, Нідерланди, Німеччина, ПАР, Росія, Саудівська Аравія, Сінгапур, США, Туреччина, Франція, Швейцарія, Швеція, Японія. Європейська Комісія бере участь в роботі на правах спостерігача. Комітет засідає кожні три місяці. Його основне завдання полягає у впровадженні високих та єдиних стандартів в сфері банківського регулювання та нагляду. З цією метою, Комітет випускає директиви та рекомендації для органів нагляду держав-членів. Зазначені рекомендації не є обов'язковими до виконання, проте в більшості випадків відображаються в національному законодавстві держав-членів (та не тільки, наприклад, «Базель І» запроваджено в більш, ніж 100 країнах), оскільки їх рекомендації опрацьовуються у співробітництві із банками та органами нагляду з усього світу. В ЄС вони також використовуються для взаємної інтеграції держав – членів Союзу.

Основними документами Базельського комітету вважаються Основні принципи ефективного нагляду 1997 р. (переглянуті 2006 р.), «Базель І» 1988 р. та «Базель II» 2004 року. «Міжнародна конвергенція щодо вимірювання та вимог до капіталу» або коротко «Базель І», що вийшла у липні 1988 р., мала на меті збільшення солідності та стабільності міжнародної банківської системи, створення однакових конкурентних умов для міжнародно-активних банків. Головна ідея «Базель І» полягала в стандартизації регулятивних положень за принципом – «однаковий ризик, однакові правила, однаковий капітал», наслідком якого був однаковий розмір резервів капіталу для однакових обсягів ризику. У рамках «Базель І» було визначено низку принципів та правил, що є концептуально логічними і обґрунтованими, та водночас приділяють належну увагу специфічним рисам існуючих систем нагляду та бухгалтерського обліку в окремих країнах – членах Базельського Комітету з питань банківського нагляду. Необхідно підкреслити, що цей документ розроблено з метою встановлення мінімального рівня резервного капіталу для діючих у міжнародних масштабах банків. Вітчизняні органи банківського нагляду мали можливість встановлювати рівень капіталу вищий за мінімальний. Основою «Базель І» є формула стандартного співвідношення активів і позабалансових операцій до капіталу. Стандартний коефіцієнт капіталу до активів, зважених за коефіцієнтами кредитних та ринкових ризиків, має бути встановлений на рівні 8 %, при чому коефіцієнт основного капіталу до зважених за кредитним ризиком активів має принаймні дорівнювати 4 %.

Перша версія «Базель І», опублікована в липні 1988 р., зазнала шести змін, останню – 1998 року. «Поправка до «Базель І» щодо включення ринкових ризиків» від січня 1996 р. найвагоміша. За кількістю сторінок вона є вдвічі більшою за оригінальний документ. Вважалася наступним кроком вперед до солідності та стабільності міжнародної банківської системи і фінансових ринків, а також коректурою курсу Комітету в напрямку дискреційного нагляду. Її мета полягала в утворенні додаткових резервів з метою відшкодування збитків із ринкових ризиків, пов'язаних з торговою діяльністю банків. Водночас впроваджувалася низка якісних стандартів (до цього існували тільки кількісні) для процесу менеджменту ризику. Потрібно зазначити, що резерви під ринкові ризики не розраховуються за аналогією до кредитних ризиків. Суттєвою відмінністю є те, що вони не помножуються на 8 % коефіцієнта платоспроможності.

«Базель II» – «Міжнародна конвергенція виміру капіталу і стандартів капіталу: нові підходи» Базельського комітету з банківського нагляду є другою угодою. Головною метою угоди «Базель II» є підвищення якості управління ризиками у банківській справі, що зі свого боку повинно зміцнити стабільність фінансової системи в цілому. Порівняно з «Базель І» нововведення зводяться до такого:

- створення чутливої до ризиків системи зваженого розрахунку регулятивного капіталу, заснованої за можливістю на кількісних оцінках ризиків, проведених самими банками;

- ширше визнання інструментів зниження кредитних ризиків;

- нові вимоги до капіталу під операційний ризик; розширення ролі органів нагляду;

- усебічне розкриття інформації і методології банками.

Очікувалося, що введення в дію «Базель II» :

- найбільш суттєво вплине на різке підвищення якості управління ризиками у більшості банків. Окрім впровадження чутливої до ризиків оцінки кредитних ризиків багато хто з них уперше почне приділяти підвищену увагу операційному ризику – головній причині банківських проблем;

- найбільш вплине на середні і дрібні фінансові організації на розвинених ринках (включаючи більшість європейських банків), а також на більшість ринків, що розвиваються.

«Базель III» – глобальна реформа банківського сектора (затверджена 12 вересня 2010 року). Один з найсильніших ударів криза нанесла по банківській системі. Природно, що таку ситуацію неможливо було залишити без уваги. Базельський комітет з банківського нагляду схвалив глобальну реформу світового банківського сектора. Комітет узгодив нові, жорсткіші вимоги до банківського капіталу, узявши за основу рішення, ухвалені міністрами фінансів і голов центробанків країн G20. Розробники

реформи сподіваються, що вона підвищить фінансову стійкість світової банківської (і фінансової в цілому) системи, передусім за рахунок збільшення банківських ліквідних резервів і поліпшення їх якості. Документ, що набув чинності, не скасовує положення «Базель II», а лише доповнює і посилює їх. Вимоги «Базель III» зосереджені навколо власного капіталу, оскільки він є вищою мірою ліквідності, і отже, є найкращою формою амортизації фінансових втрат.

Тема 5. Інвестиційна діяльність комерційних банків

Сутність інвестиційної політики банків. Сутність і завдання фінансової стратегії банку. Оцінка ефективності інвестиційної діяльності банків.

Необхідно визначити сутність інвестиційної політики банків. Інвестиційна політика банку – це сукупність принципів та методів, спрямованих на мінімізацію інвестиційних ризиків, підвищення якості інвестиційного портфелю банку, а також уніфікацію інвестиційних процедур у всіх структурних підрозділах. Інвестиційна політика є важливою складовою стратегії розвитку банку. Вона полягає у виборі та реалізації найвигідніших шляхів розширення та оновлення активів задля забезпечення основних напрямів його економічного розвитку. Інвестиційна політика банку розробляється відповідно до Законів України «Про інвестиційну діяльність», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про банки і банківську діяльність», «Про заставу», «Про господарські товариства», Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, що затверджені постановою Правління Національного банку України, інших законодавчих актів України та нормативно-правових актів Національного банку України.

Головною метою інвестиційної політики банку є раціональне залучення коштів та їх ефективне розміщення з метою отримання максимальних доходів при мінімальному ризику та підтримки необхідного рівня ліквідності.

За цілями внесків інвестиції банку розділяють на прямі й портфельні. Прямі інвестиції здійснюються з метою безпосереднього керування об'єктом інвестицій. Якщо прямі інвестиції мають форму внесків у цінні папери, паї, то ними забезпечується контрольний пакет або інша форма контрольної участі. Портфельні інвестиції здійснюються у формі створення портфелів цінних паперів, що належать різним емітентам і не забезпечують контрольної участі й прямого керування об'єктом інвестицій.

Інвестиційні операції класифікуються як власні (проведені за рахунок банку) і клієнтські (довірчі), здійснювані за рахунок і за дорученням клієнта.

Цінні папери банку з метою їх оцінки та відображення в бухгалтерському обліку класифікуються у такий спосіб:

- а) цінні папери, що обліковуються в торговому портфелі;
- б) цінні папери в портфелі банку до продажу;
- в) цінні папери в портфелі банку до погашення;
- г) інвестиції в асоційовані та дочірні компанії.

У торговому портфелі обліковуються: боргові цінні папери, акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, що використовуються банком для отримання прибутків у результаті короткострокових коливань ціни або дилерської маржі та продажу найближчим часом; будь-які інші цінні папери, що визначаються банком на етапі первісного визнання як такі, щодо яких банк має намір і змогу обліку за справедливою вартістю з визнанням переоцінки через прибутки/збитки (крім акцій, що не мають котирувальної ціни на активному ринку і справедливую вартість яких неможливо достовірно визначити).

У портфелі цінних паперів на продаж обліковуються акції, інші цінні папери з нефіксованим прибутком та боргові цінні папери, а саме:

- боргові цінні папери з фіксованою датою відшкодування, що банк не має наміру і/або змоги тримати до дати їх відшкодування або за наявності певних обмежень щодо обліку цінних паперів у портфелі до відшкодування;

- цінні папери, що банк готовий продати у зв'язку зі зміною ринкових відсоткових ставок, його потребами, пов'язаними з ліквідністю, а також наявністю альтернативних інвестицій;

- акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, за якими неможливо достовірно визначити справедливую вартість;

- фінансові інвестиції в асоційовані та дочірні компанії, що придбані та/або утримуються виключно для продажу протягом 12 місяців;

- інші цінні папери, придбані з метою утримання їх у портфелі на продаж. У портфелі до відшкодування обліковуються придбані боргові цінні папери з фіксованими платежами або з платежами, що можна визначити, а також з фіксованим строком відшкодування. Боргові цінні папери належать до портфеля до відшкодування, якщо банк має намір та змогу утримувати їх до строку відшкодування з метою отримання процентного доходу.

Механізм реалізації інвестиційної політики Банку визначається затвердженими внутрішніми положеннями:

1. Із залучення коштів:

- положення про здійснення вкладних (депозитних) операцій з фізичними особами;

- положення про здійснення вкладних (депозитних) операцій з юридичними особами;

– положення про емісію власних цінних паперів та технологічних карток до них.

2. Із розміщення коштів:

– положення про розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик;

– положення про організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;

– положення про операції за дорученням клієнтів або від свого імені;

– положення про довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами;

– про оцінку фінансового стану позичальника;

– про формування резервів під активні операції;

– про заставу та технологічні картки до них.

Відповідно до затвердженої структури банку на практиці інвестиційну політику застосовують співробітники таких підрозділів, як:

– відділ операцій з цінними паперами та депозитарної діяльності;

– відділ аналізу та управління ризиками;

– юридичне управління; відділ економічної безпеки;

– відділ фінансового моніторингу.

Інвестиційна діяльність банку тісно пов'язана з такими ризиками:

– інвестиційний ризик – ризик фінансових втрат, пов'язаних з вкладенням засобів в цінні папери на тривалий термін;

– ризик ліквідності – ризик, що виникає у випадку, якщо банк не в змозі виконати свої зобов'язання в певні терміни, не маючи непередбачених збитків;

– процентний ризик – ризик зменшення суми чистого процентного доходу внаслідок зміни процентних ставок на ринку;

– операційний ризик – ризик, пов'язаний з порушеннями банківських правил та/або систем контролю над обробкою, проведенням операцій, документацією, що виникає як в наслідок зовнішніх причин, так і в наслідок помилок працівників банку.

Управління ризиками є одним з найважливіших чинників успішної і стабільної роботи банку.

Інвестиційна діяльність банку належить до активних операцій, а інвестиції – до активів банку.

На сьогоднішній день виділяється кілька основних моделей банків, що передбачають інвестиції як один із напрямків діяльності. У першій моделі передбачається чіткий поділ ролі звичайного комерційного банку (надання кредитно-фінансових послуг) і завдань, спрямованих на інвестування. Модель сформувалась в США, після ратифікації закону Гласса-Стігола. Також подібна модель має назву саксонської (за

принципом найбільшого поширення). З 1999 року впровадження в законодавство закону Грема-Ліча дозволило звичайним банкам створювати структурні підрозділи, що займаються вкладенням коштів у цінні папери. Саме тоді з'явився термін «фінансовий супермаркет» – організація, що займається всіма можливими фінансовими послугами.

Друга модель називається континентальна (або європейська) і передбачає існування універсальних комерційних організацій, в складі яких є окремі підрозділи, що займаються торгівлею цінних паперів, інвестуванням, роботою на ринку капіталу, а також наданням стандартних кредитно-фінансових послуг.

Вітчизняні банки характеризуються наявністю змішаної моделі. Існують як універсальні комерційні банки з ліцензіями, так і спеціалізовані організації. До цієї категорії належать брокерська, дилерська, депозитарна і управлінська діяльність.

Фінансова стратегія банку покликана забезпечити позиціонування банку в довгостроковому аспекті як надійного, стабільного партнера, здатного до розширення та оптимізації взаємозв'язків із зовнішнім середовищем, що сприятиме формуванню та ефективному використанню фінансового ресурсного потенціалу та його консолідації. Фінансова стратегія банку є складною багатофакторно орієнтованою моделлю дій та заходів, необхідних для досягнення поставлених перспективних цілей в загальній концепції розвитку у сфері формування і використання фінансово-ресурсного потенціалу. Основна мета фінансової стратегії банку – забезпечення для установи найбільш оптимального на конкретний момент часу відношення між рівнем ліквідності; плановим рівнем рентабельності, що встановлюється власниками; рівнем надійності, прийнятним для більшості клієнтів. Аналізуючи практику стратегічного фінансового управління сучасних вітчизняних банків, можна виокремити основні принципи побудови фінансової стратегії банку:

- розгляд банку як відкритої соціально-економічної системи, здатної до самоорганізації;
- визначення базових стратегій операційної діяльності банку;
- виокремлення домінантних сфер стратегічного фінансового розвитку банку;
- забезпечення гнучкості фінансової стратегії банку;
- забезпечення альтернативності стратегій;
- забезпечення постійного використання результатів технічного прогресу в фінансовій діяльності;
- визначення рівня фінансового ризику в процесі ухвалення стратегічного фінансового рішення;

- орієнтація на професійний апарат фінансових менеджерів в процесі реалізації фінансової стратегії;
- забезпечення фінансової стратегії відповідною організаційною структурою та корпоративною культурою.

Класифікація фінансових стратегій може здійснюватися за різними ознаками. Використовуючи критерій рівнів планування та управління банком, можна виокремити такі види фінансових стратегій банківської установи:

1. Генеральна фінансова стратегія – фінансова стратегія, що детермінує діяльність банку. Наприклад, взаємозв'язок банку з бюджетами всіх рівнів, освіта та використання доходів, визначення потреб у фінансових ресурсах та джерел їх фондування за рік;

2. Оперативна фінансова стратегія – це стратегія поточного перерозподілу фінансових ресурсів, стратегія контролю за витрачанням ресурсів та мобілізацією внутрішніх резервів. Оперативна фінансова стратегія містить поточні доходи та витрати банківської установи, постійний контроль за дотриманням нормативних вимог центрального банку тощо. Ця стратегія надає можливість передбачити всі майбутні операції з приводу їх надходження та розміщення; розробляється в рамках генеральної фінансової стратегії, деталізує її на конкретному проміжку часу;

3. Стратегія досягнення приватних цілей банку полягає в ефективному використанні фінансових операцій, що спрямовані на забезпечення реалізації головної стратегічної цілі.

Зі свого боку генеральна фінансова стратегія може поділятися на: стратегію фінансової підтримки прискореного росту; стратегію фінансового забезпечення стійкості росту; антикризову фінансову стратегію.

З огляду на розвиток філіальної мережі банку та на екстраполяцію на неї фінансової стратегії можна деталізувати фінансові стратегії по-іншому:

- фінансова моностратегія. Це єдина стратегія, що реалізується у всіх філіалах банківської установи;

- фінансова мультистратегія. Це комбінована фінансова стратегія, що полягає у реалізації різних фінансових стратегій банку в залежності від його конкретного філіалу.

Доцільно розглядати фінансову стратегію банку як генеральну стратегію, тобто здійснити інтеграцію основних стратегічних спрямувань діяльності банку, пов'язаних з фінансами.

Для класифікації фінансових стратегій банку можна використовувати ознаку переважного характеру операцій банку. Тому можна виділити такі види фінансових стратегій банку:

- стратегія залучення ресурсів;
- стратегія розміщення ресурсів;
- комбінована фінансова стратегія;
- комісійна фінансова стратегія;
- фондова фінансова стратегія;
- валютна фінансова стратегія;
- інформаційна фінансова стратегія.

Стратегія залучення ресурсів визначає оптимальне відношення зовнішніх та внутрішніх джерел фінансування та їх складових; ціну, що банк може заплатити за фондування за кожним джерелом коштів; способи розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів між підрозділами банку. Під час ухвалення цієї стратегії банк практично відмовляється від активних операцій, а комісійний бізнес використовується переважно для відшкодування витрат та забезпечення мінімального прибутку. Така стратегія особливо характерна для банків, що переживають кризові часи.

Використовуючи стратегію розміщення ресурсів, банк займається кредитуванням як пріоритетним видом діяльності. В стабільній економіці цей вид стратегії використовується банками дуже часто. У рамках цієї стратегії детермінуються об'єкти кредитування, способи кредитування. Під час ухвалення цієї стратегії банк на відповідний термін відмовляється від активного фондування операцій, використовуючи для цього накопичені раніше ресурси. Також ця стратегія може передбачати і регулярне планове рефондування активних операцій. Комісійний бізнес під час використання цієї стратегії підпорядковується їй, переважно як джерело додаткового доходу.

Комбінована фінансова стратегія характеризується браком пріоритету у конкретного типу банківських операцій. Банк займається кредитуванням, фондуванням, комісійним бізнесом з однаковою активністю. Така фінансова стратегія часто зустрічається в універсальних банківських установах з широко розвиненою філіальною мережею.

Комісійна фінансова стратегія характеризується тим, що банк орієнтується виключно на обслуговуванні розрахунків клієнтів, а операції залучення та розміщення практично не здійснюються.

Фондову фінансову стратегію вибирають банківські установи, що орієнтуються переважно на інвестиційні операції на ринку цінних паперів. Відмінністю таких установ є розвиненість різних посередницьких функцій на фондовому ринку (брокеридж на ринку цінних паперів, інвестиційна консультація тощо).

Валютна фінансова стратегія зустрічається дуже рідко, зазвичай в період девальвації/ревальвації валют та різкого зростання ризиків на традиційних банківських ринках. Ця фінансова стратегія не довго-

строкова, її вибирають невеликі банки в період кризи. Для них традиційний банківський бізнес (залучення депозитів та надання позик) є дуже ризикованим, а комісійний бізнес через зменшення кількості клієнтів не дозволяє компенсувати зниження прибутку. Тому такі банки орієнтуються на активні валютні операції.

Інформаційна фінансова стратегія характеризується широкою автоматизацією та інформатизацією традиційного банківського сервісу. Банк, використовуючи цю стратегію, намагається залучати інформаційні технології до обслуговування клієнтів. Він впроваджує новітні платформи клієнтського сервісу, постійно оновлює та оптимізує наявні банківські технології. Банк, використовуючи інформаційну фінансову стратегію, намагається скоротити витрати за рахунок автоматизації бізнес-процесів, внаслідок чого з'являється «віртуальність банку» – брак операційних офісів, через що фактична робота здійснюється за допомогою інтернету або телефону.

Реалізація описаних вище фінансових стратегій комерційного банку здійснюється шляхом формування фінансових політик. Однією з основних політик є політика підтримки поточної ліквідності.

Фінансова стратегія банку орієнтована на покращення фінансових показників банківської діяльності з урахуванням інтересів держави, регулятивних норм і правил НБУ, а отже, визначає цілі, методи, інструменти та механізми формування і розподілу фінансових ресурсів, необхідних для їх реалізації.

Оцінка ефективності інвестиційної діяльності банків. Інвестиційна діяльність банку посідає вагомe місце у процесі роботи банківської установи, оскільки є основним джерелом прибутку. Саме тому варто здійснювати оцінку такої діяльності. Під час таких дій до мінімуму зводяться існуючі ризики, та покращується стан інвестиційного портфелю банку.

Відповідно до зарубіжного досвіду процес контролю та регулювання інвестиційної діяльності складається з таких етапів діяльності: моніторинг; аналіз; регулювання.

Етап моніторингу дозволяє зібрати всю необхідну інформацію для аналізу. Процес контролю та регулювання базується на використанні системи нормативних показників, що відображають допустимі межі коливання параметрів економічної діяльності банківських установ.

Аналіз діяльності передбачає порівняння фактичних показників із нормативними та розрахунок відхилень, що мають бути скориговані в процесі регулювання. Аналітичний досвід свідчить, що найбільш об'єктивними є ті підходи, що дозволяють проаналізувати діяльність банку в динаміці. Методи динамічного аналізу використовують різні техніки опису безперервної діяльності протягом досліджуваного періоду.

Найбільш примітивні з них ґрунтуються на зборі статичних показників на коротших проміжках часу. Здійснення регулювання на основі аналітичних даних, отриманих у такий спосіб, не дає бажаного результату та характеризується низьким рівнем об'єктивності. Якісні системи аналізу передбачають розрахунок темпу зміни показників інвестиційної діяльності банків на основі розрахунку логарифма, що дозволяє отримати дані з вищим рівнем об'єктивності. Окрім того, процес регулювання передбачає утримання значення параметра відповідно до діапазону коригування, а не до разової зміни значень обраних показників інвестиційної діяльності.

Оцінка ефективності інвестиційної діяльності банків відбувається з використанням методів фінансового аналізу. Так, використовуються коефіцієнти Трейнора, Шарпа та Йенсена. Рівень дохідності операцій порівнюється із рівнем ризику портфеля активів. Вважається, що чим вище значення, тим ефективніше діє банк. Обчислення коефіцієнта Шарпа здійснюється для визначення ефективності недиверсифікованого портфеля активів і дозволяє через стандартне відхилення врахувати як систематичний, так і несистематичний ризик (неринковий ризик). Рівень ефективності портфеля вимірюється як співвідношення між дохідністю портфеля, згенерованою внаслідок використання високоризикових активів, і ставкою ризику портфеля. Зважаючи на досвід підвищення ефективності діяльності банків, можемо зазначити, що процес зводиться до оптимізації значень коефіцієнтів, що використовувалися в процесі оцінки діяльності. Регулювання ефективності здійснення інвестиційних операцій передбачає встановлення оптимального співвідношення між рівнем прибутковості та рівнем прийнятного ризику. Рекомендоване значення встановлюється відповідно до преференцій топ-менеджерів та акціонерів банку. Визначення цієї рекомендованої межі відбувається відповідно до ринкових умов та показників діяльності банківського сектора в цілому. Оптимізація інвестиційної діяльності відбувається також на основі розрахованих значень показників, що базуються на визначенні частки участі держави в проекті, рівні державного відшкодування ризиків тощо. Процес оптимізації зводиться до балансування процесу розподілу ресурсів та показників, що відображають рівень прибутковості, ризику, ліквідності, трансформації ресурсів тощо. Загалом процес оптимізації зводиться не лише до оптимального розподілу, а до розв'язку оптимізаційної задачі, що передбачає отримання максимально можливого економічного ефекту за заданих умов. Економічний ефект може бути виражений у вигляді показників прибутковості чи певного коефіцієнта.

Показники дохідності та ризику мають бути обов'язково врахованими під час розрахунку ефективності інвестиційної операції, оскільки вони

відображають базові критерії, що враховуються під час здійснення інвестиційних операцій.

Базовим показником оцінки ефективності розміщення цінного папера є співвідношення: $E = C/R$, де E – рівень ефективності; R – рівень ризику; C (coupon payment) – купонний платіж.

Тема 6. Доларизація як загроза національній банківській системі

Сутність та види доларизації. Переваги та недоліки доларизації. Шляхи подолання доларизації.

Необхідно визначити сутність та види доларизації. Доларизація – економічне явище, суть якого полягає у заміщенні конвертованою іноземною валютою національної грошової одиниці внаслідок неналежного виконання нею функцій грошей (засобу обігу, платежу, заощадження та накопичення). В Україні є неофіційна (тіньова) доларизація, внаслідок чого у виконанні функцій грошей поряд з національною валютою неофіційно бере участь іноземна (переважно долар США, рідше – євро, рубль, інші валюти). Основними формами прояву доларизації в Україні є: доларизація кредитів та депозитів, грошової маси, збереження готівки в іноземній валюті за межами банківської системи («на руках» у населення), чистий попит населення на іноземну валюту.

В економічній теорії виділяють три види доларизації:

1. Офіційна (повна) доларизація існує в країнах, де іноземна валюта є офіційною внутрішньою грошовою одиницею, і виникає в процесі розширення офіційної зони однієї з конвертованих валют;

2. Напівофіційна доларизація існує в напівофіційно доларизованих країнах, де іноземна валюта використовується нарівні з національною валютою як рівноцінний і законний платіжний засіб;

3. Неофіційна доларизація існує в країнах, де іноземна валюта не є легальним платіжним засобом, проте має значну питому вагу в грошовій масі, що перебуває в обігу в цій країні. Внутрішня валюта використовується тут переважно для здійснення офіційних угод і платежів (податки, збори тощо), у той час як долар чи інша іноземна валюта відіграє важливу роль у проведенні великих операцій і накопиченні заощаджень.

Переваги та недоліки доларизації. До недоліків доларизації належать такі:

1) створюється паралельний грошовий обіг в іноземній валюті і цим посилюється недовіра до національної валюти, що не виконує всіх функцій;

2) змінюється функція попиту на гроші шляхом підвищення його чутливості до динаміки валютного курсу, та підвищення еластичності від

процентної ставки. Оскільки попит на іноземну валюту мають не тільки суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, а й населення та інші суб'єкти господарювання, тому виникає висока залежність внутрішнього грошового обігу від шоків і коливань зовнішнього ринку;

3) спрощуються процеси незаконного відпливу капіталу за кордон;

4) грошові потоки переміщуються до тіньового сектора економіки, зменшуючи податкові надходження до бюджету;

5) зменшуються доходи від емісії національних грошей (тобто сеньйораж як різниця між номіналом грошей і витратами на їх виготовлення). Недоотримання емісійного доходу прямо пропорційне рівню заміщення гривні іноземною валютою;

6) скорочуються можливості національної грошово-кредитної політики, що робить країну залежною від монетарної політики країни-емітента іноземної валюти. Це зумовлено тим, що внаслідок доларизації важливою складовою пропозиції грошей стає іноземна валюта, для контролю за якою центральний банк має обмежені монетарні важелі управління;

7) обмежуються можливості інвестиційного процесу, бо доходи населення і суб'єктів господарювання частково переносяться у сферу валютних операцій;

8) збільшується волатильність валютного курсу, оскільки до попиту на іноземну валюту для зовнішньоекономічних угод додається внутрішній попит, що суттєво реагує на зміни очікувань економічних агентів. Через волатильність курсу напрям руху капіталу, номінованого в іноземній валюті, може змінитися, що загрожуватиме стійкості фінансової системи;

9) високий ступінь доларизації кредитів спричиняє схильність банківського сектора до системного кредитного ризику у випадку значних девальвацій національної валюти.

Для визначення рівня доларизації економіки використовують низку показників: відношення суми доларових депозитів до загальної суми депозитів, відношення суми доларових кредитів до сукупного обсягу наданих кредитів, відношення суми банківських депозитів в іноземній валюті до агрегату широких грошей, відношення зовнішнього боргу до ВВП країни, частка боргу приватного сектора у сукупному зовнішньому боргу країни та інші.

Розглянемо існуючі методики оцінки рівня доларизації економіки:

1. Методика, запропонована МВФ, відображає найбільш загальний рівень доларизації та обчислюється як відношення обсягу депозитів в іноземній валюті до грошової маси (М3). Граничне значення 30 %;

2. Методика, запропонована Александровим В. та Задорожним Г., згідно із якою рівень доларизації розраховується як відношення обсягу депозитів в іноземній валюті до грошової маси М2. Граничне значення 10 %;

3. Рівень депозитної доларизації, що розраховується як відношення обсягу депозитів у іноземній валюті до загальної суми депозитів.

Доларизація найчастіше має тимчасовий характер, хоча і досить тривалий за термінами. Якщо національна валюта починає зміцнюватися в результаті поліпшення внутрішньої економічної кон'юнктури, і цьому сприяє національний уряд, відбувається процес ревальвації національної валюти, що супроводжується дедоларизацією – тобто падінням якості іноземної валюти для внутрішнього ринку.

Переваги офіційної доларизації:

1. Нівелювання валютного ризику: чим ширший торгові і фінансові зв'язки країни з доларовою зоною, тим більше буде економія за рахунок зменшення страхування валютного ризику;

2. Зниження ризику девальвації дозволяє позбутися від ризику раптового зростання процентних ставок, невиконання боргових зобов'язань і погіршення загальноекономічної середовища;

3. Зменшення волатильності (статистичний фінансовий показник, що характеризує мінливість ціни) реального валютного курсу: для країн, що розвиваються з високою інфляцією і нестійкою національною валютою відбувається стабілізація реального валютного курсу;

4. Зменшення потреб у валютних резервах;

5. Зниження інфляції: офіційна доларизація за своїм ефектом аналогічна реалізації вмілої антиінфляційної програми;

6. зниження реальних процентних ставок.

Шляхи подолання доларизації. Світовий досвід переконує, що адміністративні заходи дедоларизації не вирішують кардинально проблему, є низькоефективними та тимчасовими. Ключовими та найбільш ефективними в аспекті досягнення різними країнами цілей фінансової дедоларизації були ринкові заходи центрального банку та уряду, спрямовані на: макроекономічну, цінову та фінансову стабільність у довгостроковому періоді; розвиток та поглиблення фінансового ринку і його інструментів, деномінованих у національній валюті, та інструментів хеджування; збільшення прозорості та передбачуваності монетарної політики; удосконалення грошово-кредитного регулювання та збільшення інституційної спроможності центрального банку щодо проведення ефективної монетарної політики; збільшення гнучкості обмінного курсу та прозорості валютної політики; перехід на таргетування інфляції; удосконалення та посилення норм пруденційного регулювання; вирівнювання платіжного балансу, розв'язання проблем державного дефіциту та зовнішнього боргу; протекціоністська політика щодо національної валюти, що спрямована на підвищення довіри та попиту на неї; проведення інституційних та структурних

реформ, що дозволяють усунути фундаментальні причини макроекономічних дисбалансів, що зумовлюють процеси доларизації економіки.

Тема 7. Особливості національних банківських систем

Європейська банківська система. Банківська система США. Банківська система Канади. Банківська система Японії. Банківська система Китаю. Ісламський банкінг. Іноземний капітал в національних банківських системах.

Європейська система центральних банків (ЄСЦБ) – це міжнародна банківська система, що складається з наднаціонального Європейського центрального банку (ЄЦБ) і Національних центральних банків (НЦБ) держав – членів ЄС. Існування цієї системи є невід’ємною частиною процесу створення Європейського економічного і валютного союзу.

Головна мета ЄЦБ – підтримка цінової стабільності в єврозоні. Головні функції банку:

- розробка і здійснення грошово-кредитної політики зони євро;
- управління офіційними (золотовалютними) резервами єврозони;
- санкціонування емісії євро;
- визначення ключових процентних ставок.

Також існує Європейський банківський регулятор (The European Banking Authority), що є незалежним органом ЄС. Він працює для забезпечення ефективного та стабільного пруденційного регулювання та нагляду в європейському банківському секторі. Загальна мета – підтримка фінансової стабільності в ЄС та забезпечення цілісності, ефективності та належного функціонування банківського сектора.

Фінансово-кредитна система США складна й різноманітна, складається з безлічі державних федеральних та інших органів влади і управління, фінансових і адміністративних відомств і установ, приватних банків і корпорацій, що здійснюють як внутрішні, так і міжнародні фінансові операції. Перший рівень банківської системи – ФРС, що виконує функції центрального банку країни, що була заснована Конгресом США в грудні 1913 року. До неї входить 12 Федеральних резервних банків, рівномірно розподілених по території країни відповідно до економічної активності кожного зі штатів.

Сучасна кредитна система Канади містить:

- 1) центральний банк;
- 2) комерційні банки (так звані чартерні банки). Вони здійснюють депозитні операції, надають кредити, займаються валютними операціями;
- 3) спеціалізовані установи (трастові та іпотечні банки, страхові та інвестиційні компанії).

Важливою особливістю канадської економіки є її дуже тісні зв'язки з економікою США, а фінансові ринки цих двох країн повною мірою інтегровані.

Банк Канади є агентом федерального уряду, керує цінними паперами держави, його касовою готівкою, забезпечує зв'язок з центральними банками інших держав. Банк Канади не купує акції комерційних банків, не кредитує і не приймає депозити від приватних осіб і компаній.

Основне місце в активах Банку Канади займають інвестиції в державні облігації. Він також проводить операції з цінними паперами щодо розміщення їх на відкритому ринку, відсотки за якими є найважливішим джерелом його доходу. Головною статтею пасиву Банку Канади є випущені ним банкноти. Частина їх залишається в комерційних банках в якості касових резервів. Крім того, безвідсоткові депозити комерційних банків є також статтею резерву.

Банківська система Японії містить: Центральний банк Японії (Банк Японії), 55 % акцій якого належить державі, та комерційні банки:

- міські банки. Найбільші банки японських фінансових груп (8): банки «Дайіте Канге Банк», «Сакура», «Фудзі Банк», «Міцубісі Банк», «Асахі», «Санва Банк», «Сумітомо Банк», «Токай банк». Більшість їх штаб-квартир розташовані в Токіо і Осаці;

- регіональні банки. Регіональні банки, як і міські, також є комерційними, однак поступаються їм за обсягом капіталу і операцій. Зазвичай вони розташовані в малих і середніх містах;

- регіональні банки другого розряду;

- банки довгострокового кредитування; мають невеликі капітали, в них переважають операції з приватними особами та невеликими підприємствами;

- трастові банки.

Також в Японії поширені різного типу кооперативні кредитні інститути: кредитні асоціації, кредитні кооперативи та трудові кредитні кооперативи.

У КНР діє дворівнева банківська система. На першому рівні знаходиться центральний банк, а на другому – спеціалізовані державні банки і велика мережа комерційних банків.

До банківсько-фінансових організацій Китаю належать:

- 1) політичні банки. Видають грошові кошти для підтримки державної економічної політики, не мають на меті рентабельність. На цей час до них належать три банки:

- Державний банк розвитку, що кредитує затверджені державою програми в сфері виробництва, великого і середнього капітального будівництва, технічної реконструкції;

– Банк Китаю з розвитку сільського господарства – здійснює фінансові операції, пов’язані з відзначенням державою сільськогосподарської політики;

– Імпортно-експортний банк Китаю, що кредитує експорт. В процесі своєї діяльності політичні банки зазвичай доручають виконання конкретних операцій комерційним банкам;

2) державні комерційні банки:

– Торгово-промисловий банк Китаю;

– Банк Китаю (БК);

– Сільськогосподарський банк Китаю (СБК);

– Народний будівельний банк Китаю (НББК);

3) акціонерні комерційні банки;

4) міські банки. Їх головним завданням є видача кредитів для підтримки і розвитку інфраструктури міста. Подібні банки існують тільки в великих містах країни, таких як Шанхай, Пекін, Чженчжоу.

5) аграрні кредитні кооперативи;

6) інші фінансові установи.

Ісламський банкінг – це діяльність банків, що відповідає нормам ісламу.

Основними причинами розвитку ісламського банкінгу стали значний приплив нафтодоларів в мусульманських країнах, що не використовуються всередині цих країн, і створення фінансових центрів в Саудівській Аравії, Кувейті, Об’єднаних Арабських Еміратах та Малайзії.

Коран забороняє азартні ігри, тому ісламські банки не можуть займатися біржовими спекуляціями і інвестувати гроші в інструменти, прибутковість яких непередбачувана.

Всі активи ісламських банків зберігаються у вигляді довгострокових інвестицій і так званих «довгих» паперів (наприклад, облігацій, термін відшкодування яких досить великий).

До середини 1980-х років масштаби участі іноземного капіталу в розвитку національних банківських систем були вельми обмеженими. Багато країн, як ті, що розвиваються, так і розвинені, дотримувалися принципу протекціонізму.

Сьогодні іноземний капітал є практично в усіх національних банківських системах. Його наявність має як переваги, так і суттєві недоліки. Так, до переваг зазвичай належить збільшення ресурсної бази національної банківської системи, досвід щодо новітніх банківських технологій, розширення спектра фінансових послуг та збільшення обсягів кредитування. Серед недоліків відзначають поступове витіснення банків з національним капіталом з фінансового ринку за рахунок приходу більш потужних банків з іноземним капіталом. Водночас діяльність іноземних

банків в національних банківських системах в умовах глобалізації є неминучою.

Світовий досвід показав, що на іноземний ринок приходять переважно великі банки, і це пояснюється такими причинами.

По-перше, для великих міжнародних банків важливою є диверсифікація ризиків через розширення своєї діяльності в різних країнах.

По-друге, саме ТНК є клієнтами великих банків. Відповідно, банки змушені розширювати сферу своєї діяльності і надавати послуги там, де це відповідає інтересам клієнта.

По-третє, відкриття бізнесу в іншій країні вимагає істотних капітальних внесків.

Список використаних джерел

1. Про банки і банківську діяльність : Закон України // Відомості Верховної Ради. 2001. № 5–6. ст. 30.
2. Про Національний банк України : Закон України // Відомості Верховної Ради. 1999. № 29. ст. 238.
3. Бандурка О. М., Глущенко В. В., Глущенко А. С. Гроші і кредит : підручник. 2-ге вид., доп. і перероб. Х. : «Цифрова друкарня № 1», 2014. 403 с.
4. Банківська система: підручник / за ред. С. А. Кузнецової. К : «Центр учбової літератури», 2014. 400 с.
5. Бондарчук М. К., Алексеев І. В., Кльоба Л. Г. Банківська система : навчальний посібник. Львів : Ліга-Прес, 2017. 246 с.
6. Гальчинський А. С. Теорія грошей: навч.-метод. посібник К. : Основи, 1998. 415 с.
7. Глущенко В. В., Глущенко А. С., Глущенко О. В. Фінанси. В рисунках, схемах і таблицях. Навчальний посібник. Львів, «Магнолія» 2012. 344 с.
8. Глущенко О. В. Фінансова архітектура в умовах біфуркації [Електронний ресурс] // Актуальні проблеми економіки. 2016. № 5. С. 8–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2016_5_3.
9. Глущенко О. В. Фінансова архітектура сектора публічних фінансів України: взаємовплив видатків та державного боргу [Електронний ресурс] // Бізнес Інформ. 2015. № 10. С. 324–334. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_10_54.
10. Мусієць Т. В., Оглобля Я. О. Регулятивні ініціативи країн Європейського Союзу у банківській сфері // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія. Економічні науки. Випуск 13. Частина 1. Херсон. 2015. С. 28–33.
11. Сидоров В. И., Гасим Салах, Гайдей Н. С. Исламская финансовая система : монография. Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2017. 420 с.
12. Офіційний сайт Національного банку України. URL : <http://www.bank.gov.ua>.
13. Про Національний банк України : Закон України // Відомості Верховної Ради. 1999. № 29. ст. 238.
14. Центральний банк та грошово-кредитна політика: підручник / кол. авт.: А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ін. / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза і канд. екон. наук, доц. М. Ф. Пуховкіної. К. : КНЕУ, 2005. 556 с.
15. History of the Basel Committee [Electronic recouse] / Bank for international settlements. URL: <http://www.bis.org/bcbs/history.htm>.

4. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Згідно із п. 4. 8. 10. Положення про організацію освітнього процесу в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна контроль засвоєння навчального матеріалу, що пропонується до самостійної роботи, є обов'язковим.

Форми контролю визначаються робочою програмою навчальної дисципліни і можуть містити винесення самостійно засвоєного матеріалу на підсумковий семестровий контроль (разом з матеріалом, що вивчався під час проведення аудиторних навчальних занять) тощо.

Тематичний план самостійної роботи студента з розділу 1 «Кредитна система та її особливості»

№ теми	Тема	Кільк. год.
1	Кредитна система. Охарактеризувати зміст поняття, функцій та еволюції кредитної системи. Вміти провести порівняльний аналіз кредитної системи з функціональної та інституціональної точок зору. Охарактеризувати структуру та елементи сучасної кредитної системи. Оволодіти знаннями щодо механізму державного регулювання кредитної системи. Знати функції державних банків.	5
2	Парабанківська система як елемент кредитної системи. Визначити причини виникнення, сутність та особливості діяльності установ парабанківської системи. Охарактеризувати основні напрямки діяльності фінансово-кредитних установ парабанківської системи. Розглянути функції та значення для економіки країни окремих установ парабанківської системи: інвестиційних фондів, лізингових та страхових компаній, ломбардів та пенсійних фондів. Оволодіти знаннями щодо діяльності парабанківської системи України.	5
	Підготовка до контролю засвоєння розділу 1	
	Разом	10

Рекомендована література:

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України // Відомості Верховної Ради. 2001. № 5–6. ст. 30.
2. Про Національний банк України : Закон України // Відомості Верховної Ради. 1999. № 29. ст. 238.
3. Алексєєв І. В., Бондарчук М. К. Гроші та кредит : навч. посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. 216 с.
4. Банківська система: підручник / О. М. Тридід, Б. В. Самородов, І. М. Вядрова та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. Львів : «Новий світ – 2000», 2014. 536 с.
5. Банківська система: підручник / за ред. С.А. Кузнецової. К: «Центр учбової літератури», 2014. 400с.
6. Бондарчук М. К., Алексєєв І. В., Кльоба Л. Г. Банківська система : навчальний посібник. Львів : Ліга-Прес, 2017. 246 с.
7. Вовчак О. Д. Рушишин Н. М., Андрейков Т. Я. Кредит і банківська справа: підручник. К. : Знання, 2008. 564 с.
8. Кредитування і контроль: підручник / Т. С. Смовженко [та ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук проф. Т. С. Смовженко, д-ра екон. наук проф. Р. А. Слав'юка. Київ : УБС НБУ, 2012. 375 с.
9. Центральний банк і грошово-кредитна політика : підручник / за заг. ред. Т. А. Говорушко. Львів : «Магнолія 2006», 2015. 224 с.
10. Шпак Н. О., Ярошевич Н. Б., Побурко О. Я. Фінанси, гроші та кредит : навч. посібник. Львів: Видавництво Н. Б. Львівської політехніки, 2018. 416 с.
11. Шуба М. В., Мартиненко О. О. Тенденції та перспективи розвитку небанківських фінансових установ в Україні // Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика : збірник наукових праць молодих вчених та студентів. Том 1 / ред. кол. : Н. А. Хрущ, Р. С. Квасницька, І. В. Форкун та інші (відп. ред. Н. А. Хрущ). Хмельницький : ХНУ, 2018. С. 111–113.
12. Шуба М. В., Ніколаєнко А. С. Трансформаційні процеси у розвитку небанківських фінансових установ // Актуальні проблеми розвитку фінансів та фінансової науки: ідеї та їх впровадження: матеріали XI Всеукраїнської (із зарубіжною участю) наукової конференції студентів та молодих вчених (14 травня 2018 р., м. Покровськ).; під заг. ред. к. е. н. В. М. Антоненко. Покровськ : ДВНЗ «ДонНТУ», 2018. С. 101–105.
13. Вовчак О. Д., Костак З. Р. Історія грошей і банківництва: навч. посібник. Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2016. 196 с.

Тематичний план самостійної роботи студента з розділу 2
«Комерційні банки з юридичної та економічної точок зору.
Особливості національних банківських систем»

№ теми	Тема	Кільк. год.
3	Організація діяльності комерційних банків. Охарактеризувати сутність комерційних банків, їх функції та види. Визначити особливості універсальних та спеціалізованих банківських установ. Проаналізувати організаційно-управлінську структуру банківських установ. Оволодіти знаннями щодо порядку створення, реєстрації та ліцензування банківських установ в Україні.	10
4	Діяльність комерційних банків. Охарактеризувати пасивні та активні операції комерційних банків. Визначити порядок формування власних та залучених банківських ресурсів. Розглянути основні активні банківські операції, зокрема кредитні операції; формування касових залишків та резервів; відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів; банківські послуги. Оволодіти знаннями щодо міжнародної діяльності комерційних банків. Орієнтуватись у державному та міждержавному регулюванні діяльності комерційних банків. Проаналізувати існуючі методи національного регулювання банківських систем та розглянути ключові елементи правил «Базель III».	10
5	Інвестиційна діяльність комерційних банків. Охарактеризувати сутність інвестиційної політики банків. Проаналізувати підходи до складу інвестиційного портфелю комерційного банку. Визначити основні вимоги до інструментів банківської інвестиційної діяльності. Розглянути найпоширеніші у світовій практиці інвестиційні інструменти, що використовуються комерційними банками під час формування інвестиційного портфелю. Вміти провести аналіз завдань фінансової стратегії банку. Вміти провести оцінку ефективності інвестиційної діяльності банків.	10

6	Доларизація як загроза національній банківській системі. Охарактеризувати сутність та види доларизації. Визначити основні причини доларизації. Проаналізувати переваги та недоліки доларизації. Розглянути досвід країн з доларизацією економіки. Володіти знаннями щодо подолання доларизації. Розглянути показники доларизації. Визначити рівень доларизації економіки України.	10
7	Особливості національних банківських систем окремих країн світу. Охарактеризувати особливості Європейської банківської системи. Охарактеризувати банківську систему США та Канади. Охарактеризувати банківську систему Японії та Китаю. Охарактеризувати особливості ісламського банкінгу. Орієнтуватись у перевагах та недоліках наявності іноземного капіталу в національних банківських системах.	8
	Підготовка до контролю засвоєння розділу 2	
	Разом	48

Рекомендована література:

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України // Відомості Верховної Ради. 2001. № 5–6. ст. 30.
2. Про Національний банк України : Закон України // Відомості Верховної Ради. 1999. № 29. ст. 238.
3. Банківська система: підручник / за ред. С. А. Кузнецової. К : «Центр учбової літератури», 2014. 400 с.
4. Бондарчук М. К., Алексєєв І. В., Кльоба Л. Г. Банківська система: навчальний посібник. Львів : Ліга-Прес, 2017. 246 с.
5. Ресурсна складова в управлінні кредитно-інвестиційною діяльністю банків: монографія / О. В. Васюренко, О. М. Мусієнко, А. Ю. Маслова. Дніпропетровськ : Форест, 2015. 207 с.
6. Вовчак О. Д. Рушишин Н. М., Андрейков Т. Я. Кредит і банківська справа : підручник. К. : Знання, 2008. 564 с.
7. Алексєєв І. В., Бондарчук М. К. Гроші та кредит : навч. посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. 216 с.

8. Гроші та кредит: підручник / П. Г. Ільчук, О. О. Коць, І. Ю. Кондрат, Н. Б. Ярошевич. Львів : Видавець ПП Сорока Т. Б., 2016. 412с.
9. Сидоров В. И. Салах Гасим, Гайдей Н. С. Исламская финансовая система : монография. Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2017. 420 с.
10. Центральний банк і грошово-кредитна політика : підручник / за заг. ред. Т. А. Говорушко. Львів : «Магнолія 2006», 2015. 224 с.
11. Шуба М. В. Можливості використання національного банківського сектору для модернізації економічного простору України // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна, серія : «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2017. Випуск 6. С. 133–136.
12. Шуба М. В. Модернізація сфери банківського кредитування фізичних осіб в Україні [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. 2017. № 12. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5931>.
13. Шуба М. В., Рудник А. О. Світові тренди банківських інновацій [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. 2015. № 12. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4638>.
14. Shuba, M. The unification of national banking systems regulation in the EU countries: experience for Ukraine // Економічний часопис-XXI. № 168(11–12). 2017. С. 14–17. DOI : <https://doi.org/10.21003/ea.V168-03>.
15. Національний банк України [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт. – URL : <http://www.bank.gov.ua/>.
16. Європейський центральний банк [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт. URL : <http://www.ecb.europa.eu/home/html/index.en.html>.
17. Федеральна резервна система США [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт. URL : <http://www.federal-reserve.gov/>.
18. The People's Bank of China [Electronic resource]. URL : <http://www.pbc.gov.cn/>.
19. Науково-практичний журнал "Вісник Української академії банківської справи" [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт. – URL : <http://uabs.edu.ua/ua/science/vidannya/visnik-ukrajinskoji-akademiji-bankivskoji-spravi>.
20. Журнал "Вісник Національного банку України" [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – URL : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=61977&cat_id=58429.
21. Електронне видання Бюлетень Національного банку України [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт. – URL : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58127.

5. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Згідно із п. 5. 3. 2. Положення про організацію освітнього процесу в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна за рівнем контролю результатів навчання розрізняють: **самоконтроль**, кафедральний, факультетський (інститутський) та ректорський контроль.

Самоконтроль призначений для самооцінки здобувачами вищої освіти якості засвоєння навчального матеріалу з конкретної дисципліни (розділу, теми). З цією метою для кожної теми (розділу) передбачаються питання для самоконтролю.

РОЗДІЛ 1

КРЕДИТНА СИСТЕМА ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ

Тема 1. Кредитна система.

1. У чому полягають функції кредитної системи?
2. Назвіть основні елементи сучасної кредитної системи.
3. У чому полягає державне регулювання кредитної системи?
4. Назвіть основні функції державних банків.

Тема 2. Парабанківська система як елемент кредитної системи

1. Назвіть основні причини виникнення парабанківської системи.
2. У чому полягають особливості діяльності установ парабанківської системи?
3. Охарактеризуйте основні напрямки діяльності фінансово-кредитних установ парабанківської системи.
4. У чому полягають функції окремих установ парабанківської системи: інвестиційних фондів, лізингових та страхових компаній, ломбардів та пенсійних фондів?
5. Охарактеризуйте основні напрямки діяльності парабанківської системи України.

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ З ЮРИДИЧНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ТОЧОК ЗОРУ. ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ БАНКІВСЬКИХ СИСТЕМ

Тема 3. Організація діяльності комерційних банків

1. У чому полягають особливості, переваги та недоліки універсальних та спеціалізованих банківських установ?

2. Назвіть основні вимоги щодо порядку створення, реєстрації та ліцензування банківських установ в Україні.

Тема 4. Діяльність комерційних банків

1. Які операції комерційних банків (пасивні чи активні) є джерелом прибутку для банку?

2. За рахунок чого відбувається формування власних та залучених банківських ресурсів?

3. Які банківські операції належать до активних?

4. Як банки оцінюють кредитоспроможність та платоспроможність позичальників (для кредитних операцій)?

5. З якою метою банки формують касові залишки та резерви?

6. Назвіть найпоширеніші банківські послуги.

7. Які форми міжнародної діяльності комерційних банків вам відомі?

8. Як відбувається державне та міждержавне регулювання діяльності комерційних банків?

9. Які ключові елементи правил «Базель III» вам відомі, та з якою метою ці правила впроваджуються?

Тема 5. Інвестиційна діяльність комерційних банків

1. Охарактеризуйте сутність інвестиційної політики банків.

2. Назвіть існуючі підходи до складу інвестиційного портфелю комерційного банку.

3. Які основні вимоги до інструментів банківської інвестиційної діяльності ви можете назвати?

4. Які найпоширеніші у світовій практиці інвестиційні інструменти, що використовуються комерційними банками під час формування інвестиційного портфелю Вам відомі?

5. Назвіть основні завдання фінансової стратегії банку.

6. Які показники використовуються під час оцінки ефективності інвестиційної діяльності банків?

Тема 6. Доларизація як загроза національній банківській системі

1. Назвіть основні причини доларизації.
2. В чому полягає сутність доларизації?
3. Які види доларизації Ви знаєте?
4. В чому полягають переваги та недоліки доларизації?
5. Досвід яких країн з доларизацією економіки Ви можете проаналізувати?
6. Які заходи щодо подолання доларизації Вам відомі?
7. Назвіть показники доларизації.
8. Який рівень доларизації економіки України?

Тема 7. Особливості національних банківських систем

1. Назвіть особливості Європейської банківської системи.
2. В чому полягають функції Європейського центрального банку?
3. Які функції виконують національні центральні банки країн єврозони?
4. В чому полягає особливість банківської системи США?
5. Назвіть основні функції Федеральної Резервної Системи США.
6. Назвіть основні інструменти ФРС, що використовуються під час проведення монетарної політики.
7. Назвіть особливості банківської системи Японії.
8. Назвіть особливості банківської системи Китаю.
9. Які основні заборони існують в ісламських банках?
10. Які операції ісламських банків Вам відомі?
11. У чому полягають конкурентні переваги ісламського банкінгу?
12. Які переваги та загрози від наявності іноземного капіталу в національних банківських системах ви можете назвати?
13. Які форми проникнення банків на зарубіжні ринки вам відомі?

6. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ УСПІШНОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «КРЕДИТ І БАНКІВСЬКА СПРАВА»

Згідно із п. 5. 3. 1. Положення про організацію освітнього процесу в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна контрольні заходи є необхідним елементом зворотного зв'язку у процесі навчання. Вони визначають відповідність рівня набутих здобувачами вищої освіти знань, умінь та навичок вимогам нормативних документів щодо вищої освіти.

Поточний контроль проводиться науково-педагогічними працівниками на всіх видах аудиторних занять протягом семестру. Поточний контроль може проводитися у формі усного опитування або письмового контролю на практичних, семінарських, лабораторних заняттях, лекціях, у формі колоквиуму, виступів здобувачів вищої освіти під час обговорення питань на семінарських заняттях, у формі комп'ютерного тестування тощо. Конкретні форми проведення поточного контролю та схема нарахування балів визначаються робочою програмою навчальної дисципліни.

Підсумковий семестровий контроль визначає ступінь досягнення здобувачами вищої освіти запланованих результатів навчання, що визначені робочою програмою навчальної дисципліни.

Під час вивчення дисципліни «Кредит і банківська справа» застосовуються такі методи контролю: усний, письмовий та тестовий.

Контроль з дисципліни складається з поточного контролю, що проводиться у формі усного опитування або письмового експрес-контролю на практичних заняттях та лекціях, у формі виступів студентів, тестування тощо. Результати поточного контролю (поточна успішність) враховуються під час визначення підсумкової екзаменаційної оцінки з дисципліни.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять. Сума балів, що студент **денної** форми навчання може набрати за поточним контролем, дорівнює 60 (для студентів **заочної** (дистанційної) форми навчання – 60).

Застосовуються такі засоби діагностики рівня підготовки студентів: тестові завдання; поточні контрольні роботи; виконання творчих завдань.

Критерії оцінювання усної відповіді

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та виступів на семінарських та практичних заняттях.

Критерії оцінки усної відповіді з огляду на з максимальну кількість балів, передбачених за цей тип контролю.

Всі бали, передбачені для відповідного завдання, ставляться за таких умов:

- повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується вірними прикладами;
- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;
- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача, що мають на меті з'ясувати ступінь розуміння студентом матеріалу, що ним викладається.

2/3 балів, передбачених для відповідного завдання, ставляться за таких умов:

- студент дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, що ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає з незначною допомогою викладача чи колег;
- у разі правильного і в цілому зв'язного викладу матеріалу студент припускає у відповіді неточності, що виправляє сам або за першого зауваження викладача;
- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

1/2 балів, передбачених для відповідного завдання, ставиться за таких умов:

- студент виявляє знання і розуміння основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає суттєві помилки і усвідомлює їх тільки після повторної вказівки викладача;
- відповіді на запитання дає не одразу, з затримкою, при чому відповіді нечіткі;
- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;
- допускає суттєві помилки або зовсім нехтує матеріалом і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;
- студент виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді є затримки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;
- викладає матеріал недостатньо зв'язно і послідовно.

від 1/4 до 1/10 балів у цілих числах ставиться за таких умов:

- студент припускається суттєвих помилок під час викладу матеріалу і не виправляє ці помилки навіть за вказівкою викладача;

– виявляє повне незнання і нерозуміння навчального матеріалу, і як наслідок – не має навичок як аналізу явищ, так і виконання практичних завдань.

Критерії оцінювання поточних контрольних робіт

Під час семінарських, практичних занять можливе проведення коротких за змістом поточних контрольних робіт, завданням яких є перевірка рівня засвоєння студентами окремих складних тем, групи тем чи окремого розділу навчальної дисципліни. У разі виконання тестових завдань їх оцінювання здійснюється за бальною системою: вірна відповідь на 1 тестове завдання – 1 бал.

Критерії оцінки завдання поточної контрольної роботи (крім тестової) з огляду на максимальну кількість балів, передбачених за її виконання.

Всі бали, передбачені для відповідного завдання, ставляться, якщо:

- дано правильні відповіді на всі запитання;
- у відповідях видно повне розуміння суті проблеми;
- виклад термінологічно правильний, вся робота виконана акуратно.

2/3 балів, передбачених для відповідного завдання, ставляться, якщо:

- відповіді на питання правильні, але виклад не достатньо чіткий;
- є відповіді на всі питання, але допущені незначні недоліки.

1/2 балів, передбачених для відповідного завдання, ставиться, якщо:

– виклад показує розуміння питання, але він нечіткий, з недоліками; пояснення в цілому передають зміст відповіді на питання, але подані хаотично, без помітної логіки відповіді;

– надана відповідь на більшість питань або на всі питання, але є суттєві недоліки.

від 1/4 до 1/10 балів у цілих числах ставиться, якщо:

- не розкриті поставлені питання;
- під час відповіді на питання є грубі помилки, що свідчать про незнання і нерозуміння матеріалу, що винесено на контрольну роботу.

0 балів, передбачених для відповідного завдання, ставиться, коли студент не виконав завдання або виконав його повністю неправильно.

Семестровий підсумковий контроль з дисципліни є обов'язковою формою контролю навчальних досягнень студента. Він проводиться відповідно до навчального плану у вигляді семестрового екзамену

в терміни, встановлені графіком навчального процесу, та в обсязі навчального матеріалу, визначеному програмою дисципліни «Кредит і банківська справа».

Сумарна оцінка за вивчення дисципліни розраховується як сума поточних оцінок та балів, отриманих за результатами підсумкового семестрового контролю. Загальна сума балів поточного і підсумкового семестрового контролю складає 100.

Підсумковий семестровий контроль здійснюється під час проведення екзамену в 7-му семестрі. Загальна кількість балів за успішне виконання екзаменаційних завдань – 40 (для студентів **денної** форми навчання та **заочної** (дистанційної) форми навчання).

Екзаменаційний білет складається з двох питань та тестових завдань або лише з тестових завдань (за згодою викладача та студента).

Критерії оцінювання відповідей під час проведення підсумкового семестрового контролю

7 семестр (екзамен)	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Час виконання – 60–90 хвилин	
Теоретичні питання – 20 балів (2 x 10 балів) Тести – 20 балів (10 тестових завдань x 2) <u>або</u> Тести – 40 балів (20 тестових завдань x 2)	Теоретичні питання – 20 балів (2 x 10 балів) Тести – 20 балів (10 тестових завдань x 2) <u>або</u> Тести – 40 балів (20 тестових завдань x 2)

Критерії оцінювання завдань (питань) екзаменаційної роботи

Всі бали, передбачені для відповідного завдання (відмінно), студент отримує, якщо:

– відповідь правильна, повна, послідовна, логічна; студент впевнено володіє теоретичним та фактичним матеріалом з усього курсу, вміє застосовувати його щодо конкретно поставлених завдань, чітко орієнтується в матеріалі, аналізує причинно-наслідкові зв'язки, вміє виявити тенденції, визначити перспективи;

– студент має навички користування фактичним матеріалом і вміло застосовує його під час відповідей;

– відповідь на теоретичні запитання дає з використанням відповідної термінології, допускаючи при цьому 1–2 незначні помилки з фактичного матеріалу.

2/3 балів, передбачених для відповідного завдання (добре), студент отримує, якщо:

– відповідь правильна, послідовна, логічна, але студент допускає у викладі окремі незначні пропуски теоретичного фактичного матеріалу, вміє застосовувати його щодо конкретно поставлених завдань, у деяких випадках нечітко формулює загалом правильні відповіді, орієнтується в матеріалі;

- студент має навички користування фактичним матеріалом;
- допускає 3–4 недоліки.

1/2 балів, передбачених для відповідного завдання (задовільно), студент отримує, якщо:

– студент володіє більшою частиною теоретичного фактичного матеріалу, але викладає його не досить послідовно і логічно, допускає істотні пропуски у відповіді, не досить впевнено орієнтується у нормативній базі, теоретичних засадах, не завжди вміє інтегровано застосовувати набуті знання для аналізу конкретних ситуацій, нечітко, а інколи й невірно формулює основні теоретичні положення та причинно-наслідкові зв'язки;

- допускає 5–6 недоліків.

Від 1/4 до 1/10 балів у цілих числах (незадовільно) студент отримує, якщо:

– студент виявляє незнання більшої частини теоретичного та фактичного матеріалу;

- відповідь не розкриває поставлених запитань чи завдань;
- допускає суттєві помилки.

0 балів, передбачених для відповідного завдання, ставиться, якщо студент не виконав відповідного завдання або виконав його повністю неправильно.

У разі використання заборонених джерел студент на вимогу викладача залишає аудиторію та одержує нульову оцінку (0).

За результатами поточного та підсумкового контролю студент може набрати від 0 до 100 балів включно. Набрана студентом кількість балів є основою для оцінки за національною шкалою.

Схема нарахування балів

Структура та складові підсумкових оцінок з дисципліни (денна форма навчання)

Поточний контроль – 60 балів, з них активна робота та виступи на семінарських заняттях – 30 балів, виконання тестових завдань (поточне тестування) та поточної контрольної роботи – 30 балів. Підсумковий контроль (екзамен) – 40 балів.

Підсумковий контроль – 40 балів, з них відповіді на теоретичні питання – 20 балів, тестові завдання – 20 балів або лише тестові завдання (за згодою викладача та студента) – 40 балів.

Заохочувальні бали – підготовка до видання наукової статті за тематикою дисципліни «Кредит і банківська справа» – 10 балів.

Максимальні значення оцінювання діяльності студента під час вивчення навчальної дисципліни (денна форма навчання)

Екзамен (7 семестр)

Поточний контроль та самостійна робота							Разом	Підсумковий семестровий контроль (екзамен)	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	60 балів	40 балів	100 балів
20 балів		40 балів							

T1, T2 ... T7 – теми занять

Приклад екзаменаційного білету для підсумкового контролю

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу

Кафедра міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова

Спеціальність: 292 Міжнародні економічні відносини

Освітня програма: Міжнародні економічні відносини

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Кредит і банківська справа»

Екзаменаційний білет № 1

1. Дайте характеристику основних напрямів державного регулювання кредитної системи.
2. Назвіть особливості банківської системи Японії.

Тестові завдання

1. Банківська система України являє собою:

- а) однорівневу структуру;
- б) дворівневу структуру;
- в) трьохрівневу структуру;
- г) чотирьохрівневу структуру.

2. Вищим органом управління державного банку є:

- а) загальні збори;
- б) наглядова рада;
- в) правління банку;
- г) ревізійна комісія.

3. До прямих ознак проблемності банків належить:

- а) незбалансованість строків залучення і розміщення коштів;
- б) висока питома вага міжбанківських кредитів у складі залучених коштів;
- в) різкі коливання залишків коштів на кореспондентських рахунках;
- г) проведення ризикованої кредитної політики.

4. Серед банківських пасивів розрізняють:

- а) власні кошти;
- б) залучені кошти;

- в) банківські послуги;
- г) строкові депозити.

5. Банк набуває статусу банку з іноземним капіталом за умови, коли частка статутного капіталу банку, що належить нерезидентів, перевищує:

- а) 10 %;
- б) 50 %;
- в) 75 %;
- г) 90 %.

6. Банк має право здійснювати операції з валютними цінностями за умови отримання:

- а) банківської ліцензії;
- б) письмового дозволу;
- в) банківської ліцензії та письмового дозволу;
- г) ліцензії на виконання окремих операцій.

7. Банк набуває статусу спеціалізованого банку,:

- а) якщо понад 70 % його активів є активами одного типу;
- б) якщо понад 50 % його активів є активами одного типу;
- в) якщо понад 35 % його активів є активами одного типу;
- г) якщо всі його активи однорідні.

8. Однією з країн з офіційно доларизованою економікою є:

- а) Німеччина;
- б) Південно-Африканська Республіка;
- в) Чорногорія;
- г) Намібія.

9. Рівень регулятивного капіталу банків – учасників об'єднань має відповідати вимогам, що визначені:

- а) нормативними актами податкової адміністрації;
- б) нормативними актами страхової компанії;
- в) нормативними актами місцевих органів виконавчої влади;
- г) нормативно-правовими актами НБУ.

10. Засновники комерційного банку зобов'язані сплатити внески до статутного капіталу:

- а) до реєстрації комерційного банку НБУ;
- б) після реєстрації комерційного банку НБУ;
- в) після трьох місяців з дня заснування комерційного банку;
- г) через півроку з дня заснування комерційного банку.

7. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ З ДИСЦИПЛІНИ «КРЕДИТ І БАНКІВСЬКА СПРАВА»

1. Охарактеризуйте кредитну систему у функціональному та інституціональному аспекті.
2. Охарактеризуйте структуру сучасної кредитної системи.
3. Дайте характеристику основних напрямів державного регулювання кредитної системи.
4. Виникнення та еволюція банківської справи.
5. Види банків та їх характеристика.
6. Завдання та функції центральних банків.
7. Назвіть і охарактеризуйте інструменти центрального банку для стабілізації грошового обігу в країні.
8. Монетарна політика центрального банку.
9. Назвіть основні ознаки проблемності банків.
10. Назвіть і охарактеризуйте види банків за ознаками проблемності.
11. Назвіть причини, фактори, типи та форми банківських криз.
12. Банківська криза та шляхи її подолання.
13. Дайте характеристику комерційних банків з юридичної та економічної точок зору.
14. Назвіть та охарактеризуйте склад активних та пасивних операцій.
15. Охарактеризуйте пасивні операції комерційних банків.
16. Формування власних коштів банку.
17. Залучені кошти комерційного банку.
18. Депозит: особливості та види.
19. Охарактеризуйте активні операції комерційних банків.
20. Назвіть та охарактеризуйте принципи кредиту.
21. Назвіть і дайте характеристику найбільш поширених методів оцінки кредитоспроможності підприємства.
22. Охарактеризуйте ризики, що оцінює банк під час розгляду кредитної заявки.
23. Назвіть та охарактеризуйте основні способи захисту від кредитного ризику.
24. Кредитна лінія та її види.
25. Кредитування зовнішньої торгівлі.
26. Транснаціональні банки та їх особливості.
27. Факторинг і його особливості.
28. Форфейтинг та його особливості.
29. Інкасо як різновид банківських операцій.
30. Андеррайтинг у банківській справі.
31. Акредитив та його особливості.
32. Фондові операції комерційних банків.

33. Формування касових залишків та резервів.
34. Найпоширеніші банківські послуги та їх особливості.
35. Охарактеризуйте організаційно-інституційні форми міжнародної банківської діяльності.
36. Кореспондентські відносини комерційних банків.
37. Державне та міждержавне регулювання банківської діяльності.
38. Сутність інвестиційної політики банків.
39. Сутність і завдання фінансової стратегії банку.
40. Європейська банківська система.
41. Особливості банківської системи Італії.
42. Особливості банківської системи Франції.
43. Особливості банківської системи Німеччини.
44. Особливості банківської системи Великої Британії.
45. Особливості банківської системи США.
46. Особливості банківської системи Канади.
47. Особливості банківської системи Японії.
48. Особливості банківської системи Китаю.
49. Особливості банківської системи України.
50. Ісламський банкінг та його особливості.
51. Іноземний капітал в національних банківських системах.
52. Парабанківська система як елемент кредитної системи.
53. Парабанківська система України.
54. Назвіть основні причини, показники та наслідки доларизації національної економіки.
55. Назвіть етапи неофіційної доларизації.
56. Назвіть переваги та недоліки офіційної доларизації.
57. Назвіть шляхи подолання доларизації.
58. Класифікація видів доларизації.
59. Охарактеризуйте основні напрями проведення економічної політики в процесі вибору заходів з подолання доларизації.
60. Назвіть недоліки та переваги процесу доларизації для держави.

ДЛЯ НОТАТОК

Навчальне видання

Шуба Марина Володимирівна

КРЕДИТ І БАНКІВСЬКА СПРАВА

Методичні рекомендації до самостійної роботи
(для студентів спеціальності «Міжнародні економічні відносини»)

Коректор *Б. О. Хільська*
Комп'ютерне верстання *Н. О. Ваніна*
Макет обкладинки *І. М. Дончик*

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 3,7. Наклад 100 пр. Зам. № 7/2020.

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009

Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна